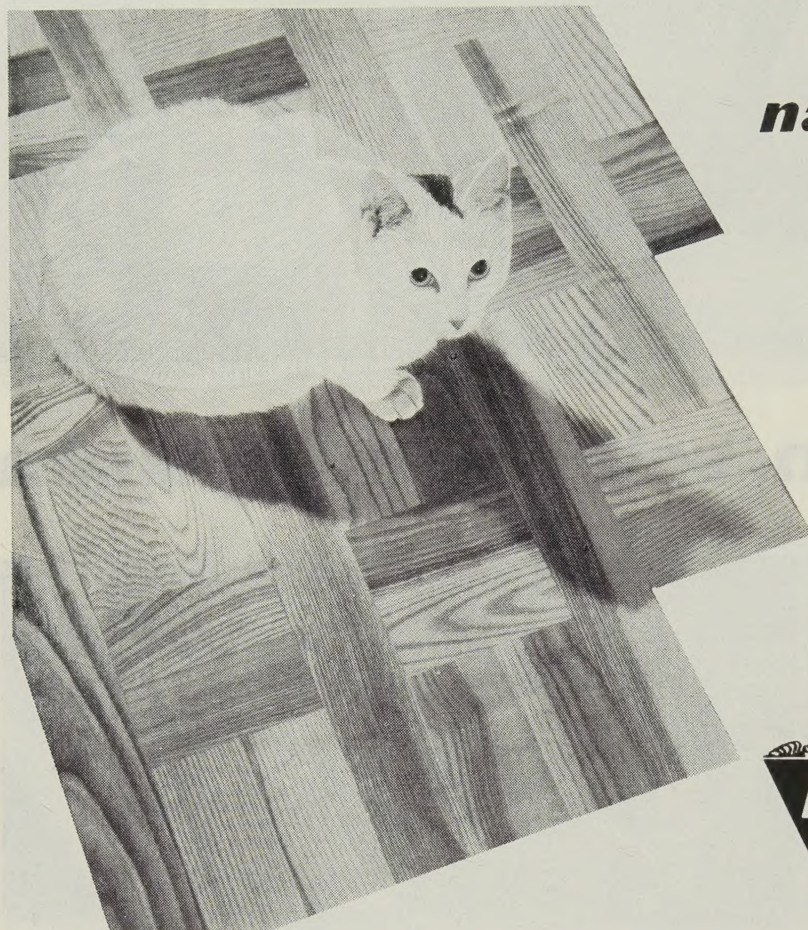
FORUM 1 1960

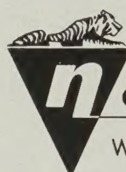
5 pro jec ten

nanninga parket

... de vloer met vele voordelen

Onze vertegenwoordigers vertellen ze u graag. Vraag hun bezoek of een folder aan!

nanninga

Winneweer (Gr.) tel. 05902 - 231/232/233

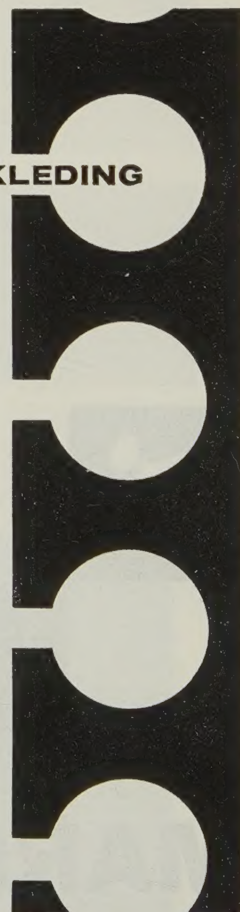
ANTISONE

DE IDEALE AKOESTISCHE WAND- EN PLAFONDBEKLEDING

ANTISONE platen vormen een nieuw, doeltreffend wapen in de strijd tegen het lawaai. Zij hebben een maximaal absorptie-vermogen in het oktaaf van 500-3000 Hertz. En juist deze geluidsfrekwenties zijn voor het menselijk oor het meest hinderlijk en bedreigen ernstig zijn geestelijk evenwicht. Ook de geluiden, die in het vertrek zelf ontstaan, worden door de ANTISONE platen grotendeels geabsorbeerd en afgedempt.

ANTISONE platen bezitten, naast hun superieure akoestische eigenschappen, een esthetische vormgeving, die in elk modern interieur past. Een ANTISONE plaat bestaat uit een tweezijdig belijmde spaanplaat, waardoor in de lengterichting een aantal kanalen lopen, die aan één zijde zijn opengezaagd. De donkere zaagsneden vormen een magnifieke arcering van het edele houtoppervlak.
Aan de moderne architect verschaft de ANTISONE plaat een nieuw, boeiend element voor zijn creatieve arbeid.

*AFMETINGEN VAN DE PLATEN: **BREEDTE** 590 mm*
***LENGTE:** 590 - 1180 - 1770 - 2360 - 2500 mm, **DIKTE** 32 mm*

N.V. HOUTINDUSTRIE **EFDEBE** DORDRECHT
KILKADE 23 - TEL. (01850) 5461 / 6487

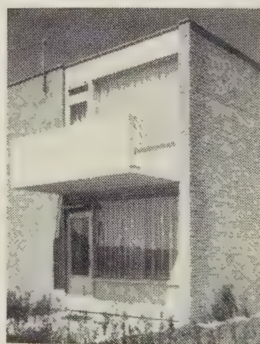
bouw een betere toekomst voor het bouwwerk

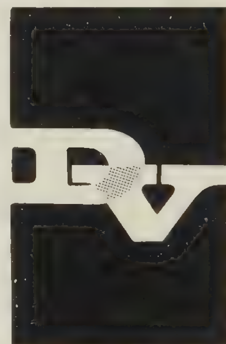

Flat, villa
of fabriek......
bungalow of
bedrijfspand......
àl wat goed
gebouwd wordt,
moet goed
worden beschermd!
Bescherm het
met Devetaal!
Met Devetaal
gaat elk bouw-
werk een betere
toekomst tegemoet!

Onze deskundige
medewerkers
zijn U gaarne van dienst
met technische-
en kleuradviezen,
handleidingen enz.
Wij komen U
desgewenst
geheel vrijblijvend
bezoeken!

DROST - VERF - VENLO

Devetaal

synthetische-lakken

geven kleur, aan wat U vorm gaf!

Stap over op Atopic

Verhoog Uw verkoopkansen met Atopic, de nieuwe rubber tegelvloer.

59-1

Enige opzienbarende Atopic eigenschappen:

bijzonder slijtvast, stroef oppervlak, onbreekbaar,

ongevoelig voor temperatuurwisseling,

groot geluiddempend vermogen,

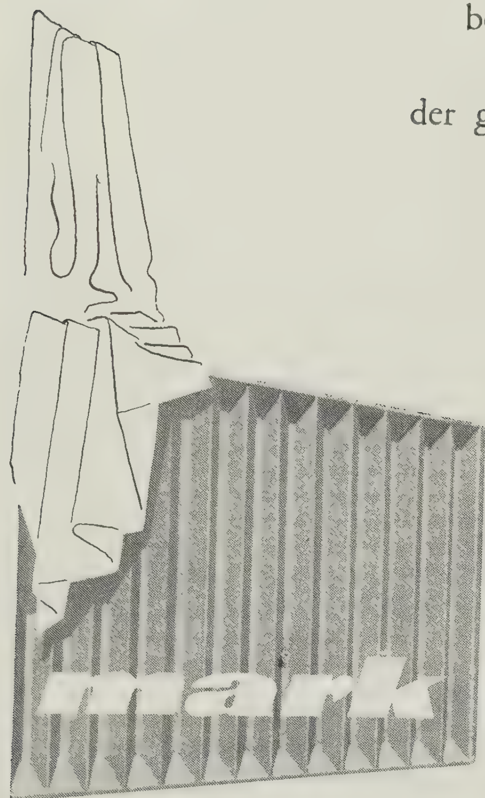
gemakkelijk onderhoud.

Alle inlichtingen over Atopic-vloeren verkrijgbaar bij onze agenten en bij N.V. Rubberfabriek Vredestein, Postbus 7006, Den Haag

Geen paneeltje uit de gouden eeuw

Maar wanneer U straks
de nieuwe Mark paneelradiator
bekijkt, ontdekt U toch de
overeenkomst tussen het meesterpaneel
der gouden eeuw en de laatste Mark creatie.
Beide panelen worden getypeerd
door eenzelfde accuratesse
en liefde voor het detail.

radiatoren

Toen Barok...
nu lijnen van doelmatigheid.
Toen claire-obscure...
nu, door de ***mark***ante profilering
een speelse licht-en
schaduwwerking.

fabrikante: van der mark n.v. - veendam

verkoop: snikkers' handelmij n.v.
n.v. vihamy

484 A stoel

484 B fauteuil
zitting en rug: gestoffeerd
frame: kersen of afroteak

ontwerp: Hirche

529 vergadertafel, 180 x 90 cm

hoogte: 75 cm
blad: afroteak, onderstel: afroteak
blad: kersen, onderstel: kersen

ontwerp: Hirche

Het goede Zitmeubel van Wilkhahn

Voor de inrichting van objecten kunt U onze modellen bezichtigen in de toonzalen van:

C.V. Meubelmagazijn Eden

Molsteeg 10-14
Amsterdam-C.
tel. (020) 243083-247778

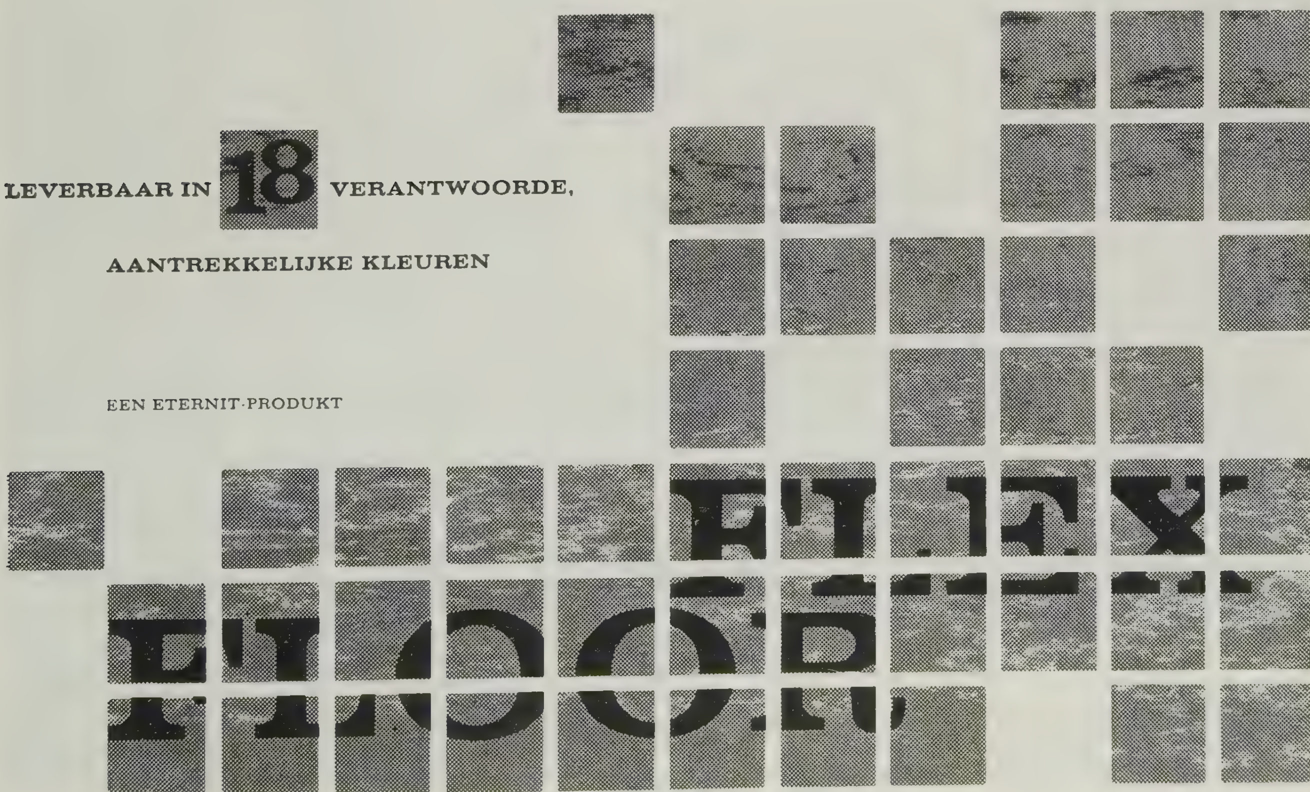
Schiedamsedijk 60-61
Rotterdam-C.
tel. (010) 115007

Firma Hoving & Co.
Valkenburgerstraat 7-9
Amsterdam-C.
tel. (020) 243019-243010

FLOORFLEX ASBESTVINYL VLOERTEGELS, DIK 1.6, 2 EN 2.5 MM

Ook een aan de hoogste kwaliteitseisen beantwoordende vloerbedekking zoals onze
FLOORFLEX ASBESTVINYL TEGEL
kan een teleurstelling opleveren, wanneer deze niet op de juiste wijze
wordt verwerkt, of, indien niet voldoende rekening wordt gehouden met de eisen,
waaraan de vloeren in de praktijk zullen moeten voldoen.
De dunste tegel, dik 1.6 mm, zal in gewone woongelegenheden zeer zeker
voldoening geven.
Worden de te stellen eisen echter hoger, zoals b.v. in ziekenhuizen,
gangen in flatgebouwen, scholen, kantoren, winkels, openbare gebouwen enz.,
neem dan niet de dunste tegel, doch onze
FLOORFLEX ASBESTVINYL TEGEL, DIK 2 MM
of in bijzondere gevallen dik 2.5 mm.
U kunt zich door het gebruik van onze 2 mm dikke Floorflextegels
voor de bovengenoemde objecten tegen een in verhouding weinig hogere prijs
voor zeer vele teleurstellingen behoeden en zich van een
aan de hoogste eisen beantwoordende vloerbedekking verzekeren.
De Floorflex asbestvinyl tegel werd speciaal ontwikkeld om het ontstaan van
indrukken door meubels enz., tot een minimum te beperken.

Het voorgaande - dag en nacht - nummer ging over wat wij met de stad doen en de stad met ons; overdag en 's nachts, 's zomers en 's winters, in de regen en in de zon, binnen en buiten. Het werd een manifestatie van het aanpassingsvermogen van de mens, die alles trotseert, en door z'n onbegrensde vitaliteit door de mazen van elk net weet heen te glippen; het meest onbruikbare nog leefbaar weet te maken. Voor de lezer bedoeld als een appèl, opdat hij onrustig wordt en opdat de vergelijking met de moderne stedebouw hem toont dat wij verstrikt zijn geraakt in een aantal ontoereikende formules; ontoereikend, omdat het resultaat onvolledig blijkt te zijn. De stad is anatomisch uiteengerafeld tot een aantal levenloze specialismen, en kan slechts door een ontvankelijkheid voor alle facetten die tezamen de samenleving in z'n totaliteit bepalen, weer worden tot een levend organisme, waarvan elke schakering deel is en bijdraagt tot het geheel.
Bij de projecten die hier getoond worden gaat het om een nieuwe formulering van de uitgangspunten van habitat, om uitgaande van de 'andere gedachte' het leven te grijpen in hanteerbare grootheden die het mogelijk maken om gelijktijdig gestalte te geven aan de werkelijke struktuur van de samenleving in AL z'n schakeringen.
De projecten:

-Het subarctische gebied geeft de extrema van dag en nacht, koude en warmte, binnen en buiten; en het kontrast van de abrupte overgang zonder tussengebied. De poolstad moet een interieur zijn dat een maximum aan beschutting geeft, maar die zich ook kan openstellen om een maximum aan zon en licht te absorberen: metamorfose van nachtstad en dagstad. Beelding van beide extrema is hier noodzaak opdat beide zo intensief mogelijk beleefd kunnen worden.
-Matmata; de Sahara; wéér een ander klimaat dan het onze; géén regen, géén techniek etc. etc.... Hij die - zij het dan een halve eeuw te laat - de zonnebril weet af te zetten, ondekt er dezelfde men-

sen; een levenspatroon dat niet gecompliceerder is dan het onze, maar ook niet eenvoudiger! In elk geval - en daar gaat het om - vollediger.

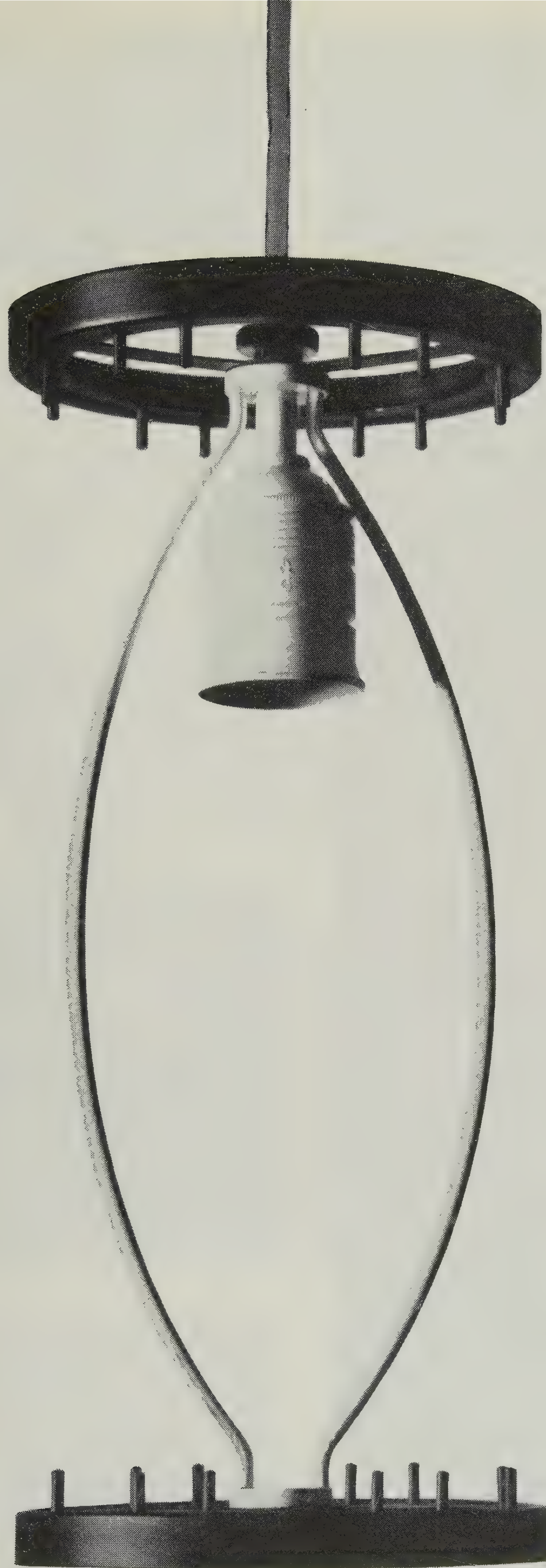
-Onder de noemer - dag en nacht - komt de stedebouw in een andere dimensie; de bewoonbaarheid van kamer, huis, straat, stad wordt daar door géén bouwvoorschrift veilig gesteld. Regels voor een bewoonbare omgeving zijn vrijer te interpreteren, maar als beroep op het geweten moeilijker te ontduiken.

-Het Zone-project is het ontwerp voor een stad in één totale discipline, gebaseerd op een zo volledig mogelijk spectrum van ontmoetingen van mensen, zoals die plaats hebben op ieder punt, gelegen tussen landstreek en deurknop, tezamen het uitgangspunt voor 'gemeenschap' vormend. Elk element is hier drempel geworden, en herkenbaar in z'n specifieke plastische uitdrukking. Het is duidelijk dat hier - zoals trouwens in geen enkel organisme een scheidslijn kan bestaan - geen gebiedsbegrenzing van stedebouwer en architect meer denkbaar is; een organisatorisch probleem, dat dichter tot een oplossing is gekomen in het plan Kennemerland.

-Wanneer Kennemerland bebouwd zal worden volgens het gebruikelijke schema: elke nederzetting z'n eigen uitbreidingsplannetje, dan zal iedere identiteit verloren gaan in een - de hele ruimte vernietigende - huizenbrei, reeds kenmerkend voor ons land; een der dichtst bevolkte gebieden der aarde. Dit kan slechts voorkomen worden door samenvoeging van de lokale belangen tot een groter verband waarin de primaire ruimtelijke hoofdvormen t.a.v. elkaar bepaald zijn. Hierbinnen een grote differentiatie-mogelijkheid; een vrijheid waarmee de vraag bewoonbaar of onbewoonbaar getransponeerd wordt tot een kwestie van begrip van de struktuur van de gemeenschap, en die daarmee een uitdaging is aan onze creativiteit.

-Als begeleidend motief in dit nummer een lamp van Coderch, door z'n fugatische opbouw wezenlijk verwant met: dag en nacht.

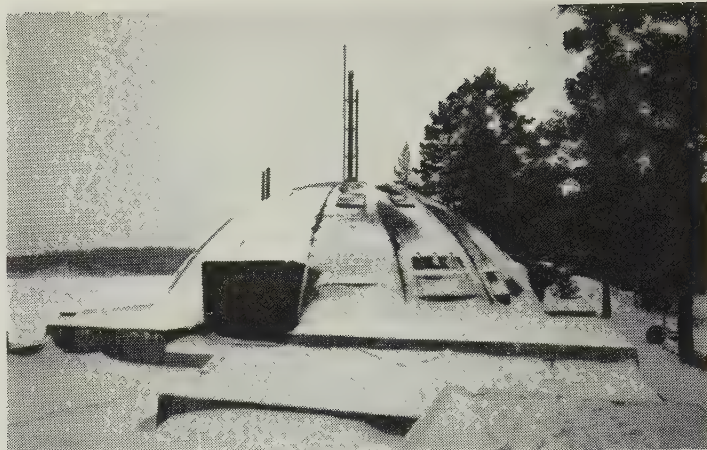
(H.H.)

1

POOLSTAD PROJECT
van
RALPH ERSKINE

Het subarctische gebied geeft de extrema van dag en nacht, koude en warmte, binnen en buiten; en het kontrast van de abrupte overgang zonder tussengebied. De poolstad moet een interieur zijn dat een maximum aan beschutting geeft, maar die zich ook kan openstellen om een maximum aan zon en licht te absorberen: metamorfose van nachtstad en dagstad. Beelding van beide extrema is hier noodzaak opdat beide zo intensief mogelijk beleefd kunnen worden.

De subarctische gebieden vormen een wereld van contrasten, gelegen tussen de eeuwige poolwinter en de gematigde zone.
Contrast in intensiteit — de in grote getale voorkomende kudden rendieren — de lege toendra. De nederzettingen van mensen — de wildernis.
Contrast van seizoenen. De koude donkere steriliteit van de winter. Het licht en het onstuimige leven van de korte maar intensieve zomer.
De subarctische gebieden strekken zich uit van de troosteloze toendra tot aan de wouden van de koude gematigde zone.
Binnen: — Noodzakelijkheid — zonder bescherming geen leven. Het alles omsluitende omhulsel en de verwarming zijn absoluut onmisbaar in dit gebied. Het leven in de winter is introvert.
Het omhulsel is compleet, omsluitend, onafgebroken en warmtebesparend. De openingen zijn middelmatig van grootte. — behalve in een solarium voor zonbestraling en voor het onderhouden van contact met de buitenwereld.

Binnen het omhulsel
Voortdurend zomer, vrijheid, ongedwongenheid. Het 'leven' speelt zich binnenshuis af, men begeeft zich alleen buitenshuis ten behoeve van werk en lichaamsbeweging. Planten en dieren verrijken het interieur.
Buiten: — Mogelijkheid
Het extroverte karakter van de zomer contrasteert sterk met het introverte karakter van de winter, het is een vrolijke expansieve tijd die uitgebuit moet worden. De korte zomer glijdt voorbij in een vloed van licht, terwijl insecten en vogels een uitbundig leven leiden; het zijn slechts een paar dagen van warmte, zwemmen, excursies en ontspanning buitenshuis.

WARM GREEN

24
18
12
6

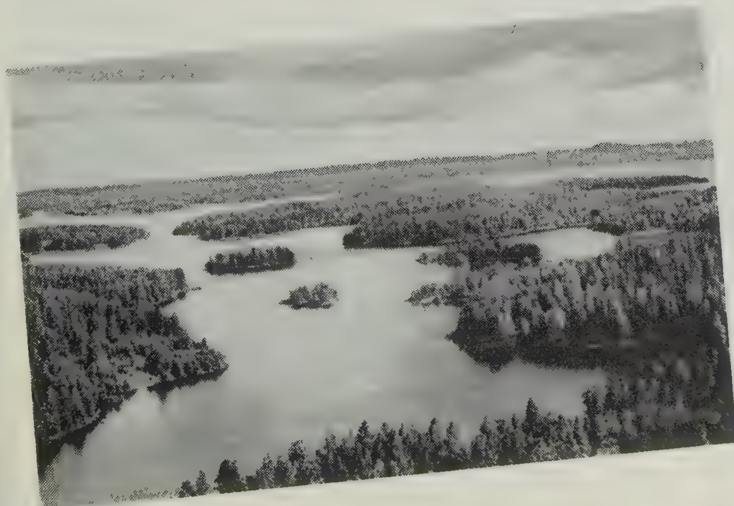
NOON

24 HOURS DAY

JULY
+30°
AUG
JUNE
NOON
SEP
MAY
0°
0°
OCT
APR
-30°
NOV
MAR
DEC
FEB
JAN

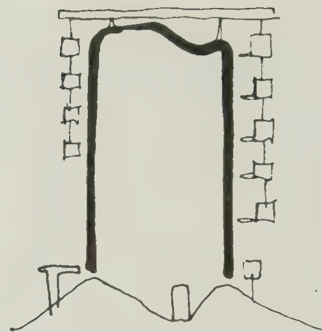
24 HOURS NIGHT

COLD SNOW ICE STERILITY

De warmte

De zomereenheden zijn open en staan structureel los van de wintercel. Zij breiden zich uit en trekken zich samen in extreme klimaatsomstandigheden. Gedurende de lente en de zomer worden ze in gebruik genomen en gedurende de winter laat men ze bevriezen.

Sneeuw is een beschermend en vormend element.
Wind jaagt de sneeuw op en moet bedwongen worden. Zelfs het kleinste zuchtje voelt onbehaaglijk aan.
Straling. Gedurende de 'lente-winter' en de zomer is de uitstraling krachtig en zeer aangenaam wanneer bescherming een rustige atmosfeer geeft. Middelen ter benutting zijn daarom noodzakelijk.
Plantengroei. Vooral in de meest barre weersomstandigheden in het Noorden van de zone is de botanische keuze beperkt, en planten — evenals mensen — hebben bescherming nodig.

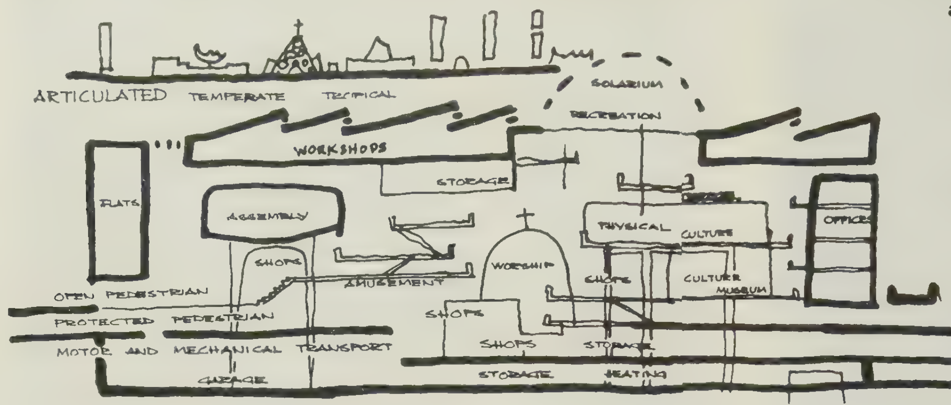

De koude
De wintercel is eenvoudig van vorm en heeft een maximum aan omvang en een minimum aan oppervlakte, en in extreme weersomstandigheden extra bescherming van ramen. Het interieur doet warm aan, zowel aan het lichaam als aan de geest.
Het lage invallen van het licht maakt soms een hoog raam om de zon boven de schaduw van een nabijgelegen gebouw of heuvel op te vangen, noodzakelijk.

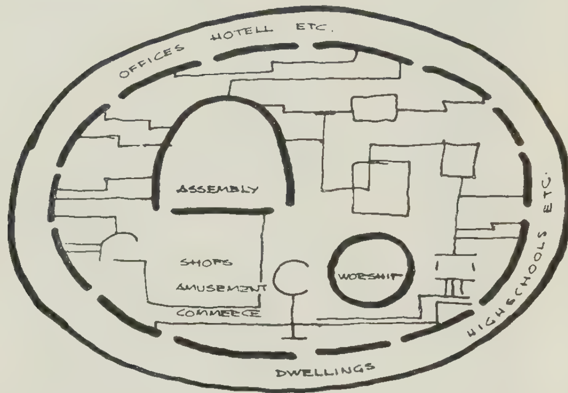
a, b, c, d

In het **subarctische** gebied zijn lente, winter en herfst vaak verrukkelijk; de zomer is er kort maar intens. De steden moeten zowel binnen- als buitenruimten te bieden hebben. Verschillende functies zijn bijeengebracht ter beschutting van elkaar, wanneer het koud is.

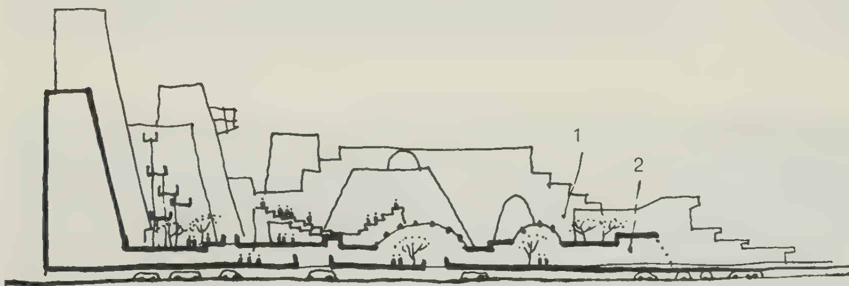
a

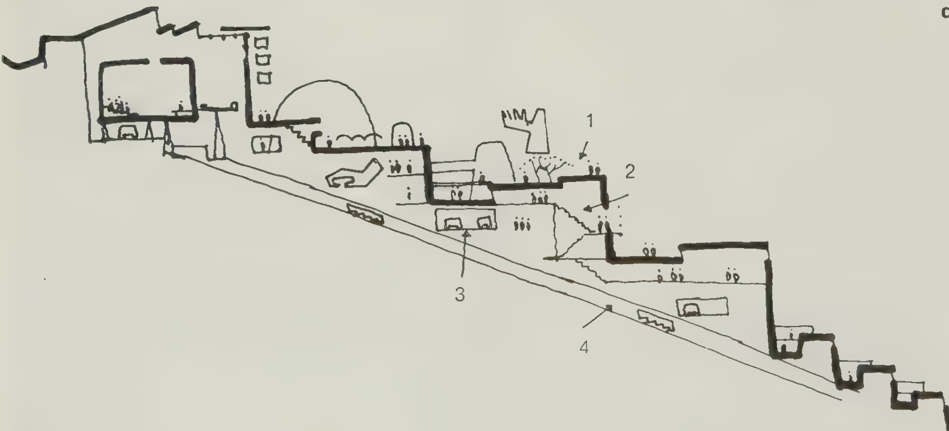
b

c

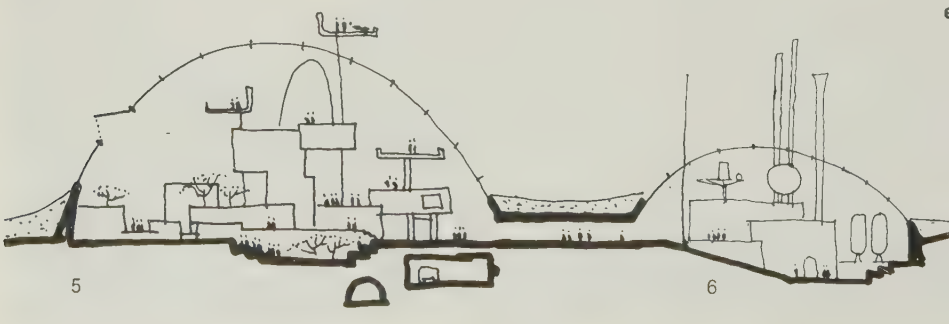

d

1 voetgangersverkeer buiten
2 voetgangersverkeer binnen
3 gemotoriseerd verkeer
4 berg-trambaan

e

Het **arctische** gebied bestaat vrijwel alleen uit zee en ijs; heeft een bruut klimaat en geen periode van plantengroei.
Is het maken van geheel overdekte steden hier de meest logische consequentie?
5 wonen
6 industrie

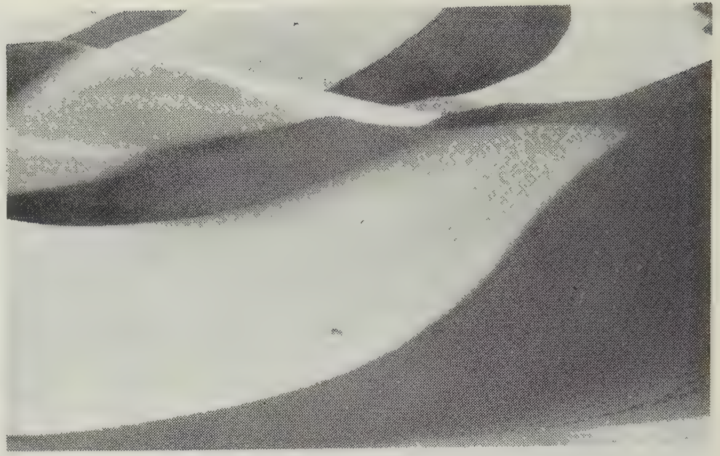

De Stad — groepeert zich zodanig dat ze een intensief menselijk middelpunt vormt in de wildernis. Een terrein dat naar het Zuiden toe afloopt heeft de beste microklimatische gesteldheid en heeft een maximum aan bestraling. Dit is belangrijker dan dicht bij het werk wonen. Hoge gebouwen aan de noordzijde geven weerkaatsing van het zonlicht, hetgeen het klimaat van de stad verbetert, en zij beschermen ook tegen de Noordelijke winden en tegen de middernachtzon. Overdekte straten en pleinen in het centrum van de stad maken 'stadsleven' bij streng weer mogelijk en verlagen de kosten van het sneeuwruimen, terwijl anderzijds open straten met terrassen erboven circulatie bij mooi weer geven: — subarctisch weer kan ruw zijn, maar soms is het verrukkelijk. De overdekte stad hoort bij strengere weersgesteldheden van het Noord- en Zuidpoolgebied thuis. De openbare diensten moeten in zo'n stad nog beter dan gewoonlijk functioneren, aangezien de afstanden tussen de gemeenschappen onderling enorm zijn, — zij moet in eigen behoefte kunnen voorzien en zij moet haar bewoners de spanningen die ontstaan door hun situatie vergoeden.

Het is onmogelijk om een groene stad met parken en tuinen te scheppen in de toendra. Evenals in een stad in de woestijn moet de ruimte buitenshuis een formeel karakter dragen.

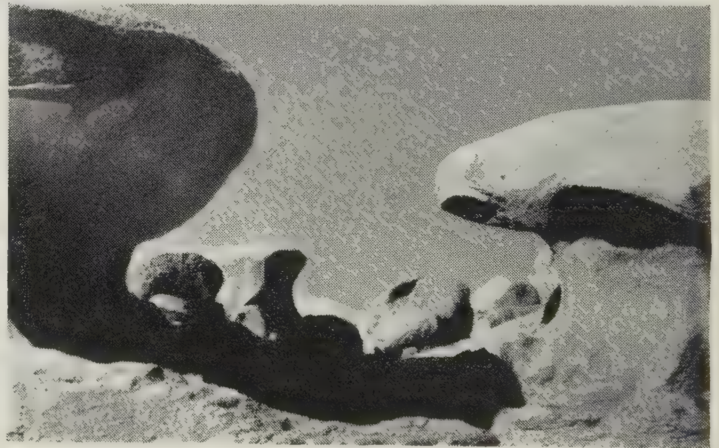
LEVEN IN DE WOESTIJN
door
HERMAN HAAN
foto's
HANSJE HAAN

Matmata; de Sahara; wéér een ander klimaat dan het onze; géén regen, géén techniek etc. etc.... Hij die - zij het dan een halve eeuw te laat - de zonnebril weet af te zetten, ontdekt er dezelfde mensen; een levenspatroon dat niet gecompliceerder is dan het onze, maar ook niet eenvoudiger! In elk geval - en daar gaat het hier om - vollediger.

1
onder arctisch ijs, polderveen, oceanen en zandgolven van de sahara, overal is de aardkorst dezelfde

het milieu

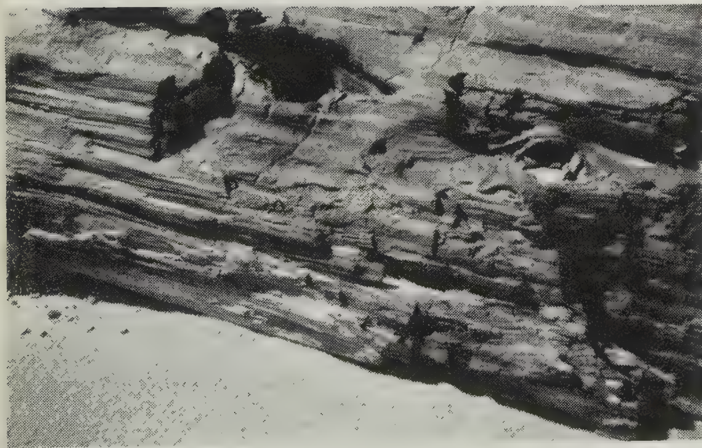
4
verloren water,
een delta van rivieren die geen van alle de zee bereikten
die honderdduizenden jaren geleden diepe canyons en brede beddingen schuurden
zand en stof makend van bergen en plateaus
verdampend in wijde moerassen
verdrogend na het pluviaal
onderwaterwereld in een wereld zonder water.

2
maar nergens is het aardoppervlak meer de korst van een planeet,
dan waar geen water is.
nergens is minder water dan in de 8 000 000 km² sahara
een werelddeel, leeg en stil, zo stil dat het hoorbaar is
waar het opdraaien van een horloge geen zin heeft en
het enige wat noodzakelijk is, is blijven ademen.

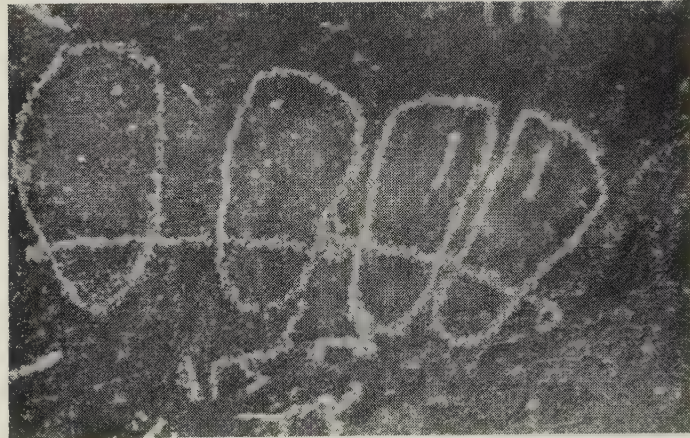

3
hittetrillingen van de dag verkorten de ruimte tot een klein eiland
de scherpe ijzige nacht maakt de ruimte wijder dan eindeloos
die contrasten geven de aarde een ander aanzien
ontstaan door erosie op de periferie van dag en nacht.
nagepolijst door stofdeeltjes van de wind.

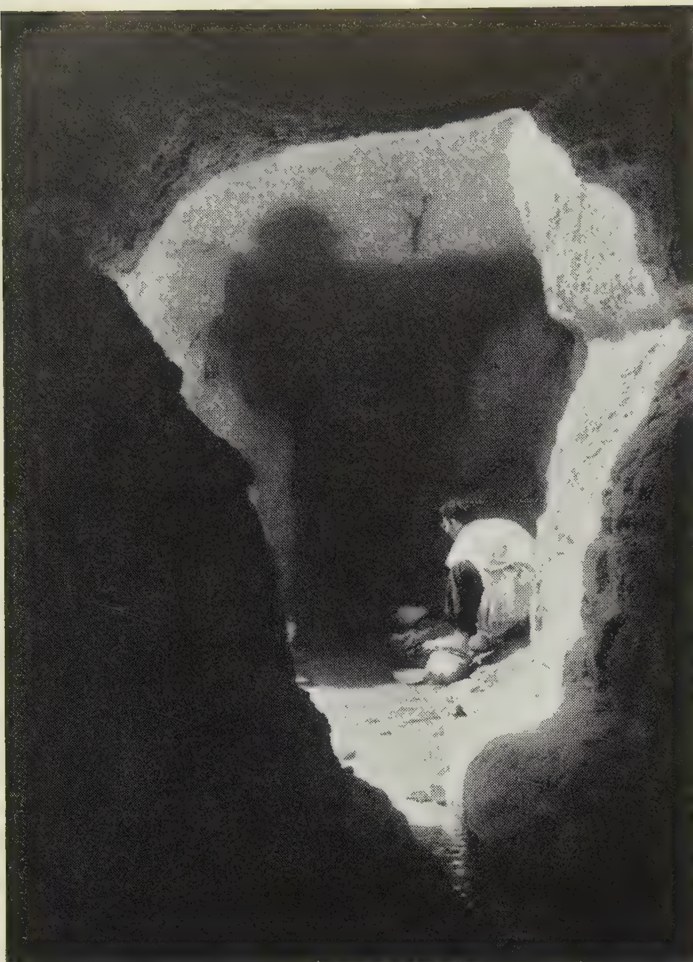

5
zand en stof, meegenomen door de wind maakten een bodem vrij
verrijkt met versteende monumenten van flora en fauna
die in die dode wereld een onwezenlijk verhaal proberen te
vertellen
van vruchtbaarheid

Ich und Du . . . .

6
en leven
de geometrisch exacte rechthoeken, driehoeken,
trapezia, cirkels, ovalen en amandelvormen die de bodem
van deze a-geometrische wereld bedekken, zijn niet gegroeid
maar gemaakt
door de uitvinder van de belangrijkste reeks van alle ontdekkingen
gereedschap.
dat moest er zijn voordat de mens kon denken aan het maken
van iets
iets
dat meer was dan
enkel bruikbaar.

7
een beendroge vallei, aan de rand van een plateau met een buik vol oud water.
in die rand een diepe put, tot de waternap
op kniehoogte in dat waterniveau een tunnel in de richting van de vallei, 10 meter ver.
daarvandaan een tweede put voor het inbrengen van lucht, en het ophijsen van uitgehakte aarde in mandjes.
en zo verder, tunnel-put, tunnel-put
zo lang tot tunnel met water in de valleiglooiing naar buiten komt
foggara
7000 km foggara in de touat oasengroep
7000 km onvoorstelbare menseninspanning om een klein stukje van die mateloze onvruchtbaarheid bruikbaar te maken.
bruikbaar!

de mens in de door hem gemaakte omgeving

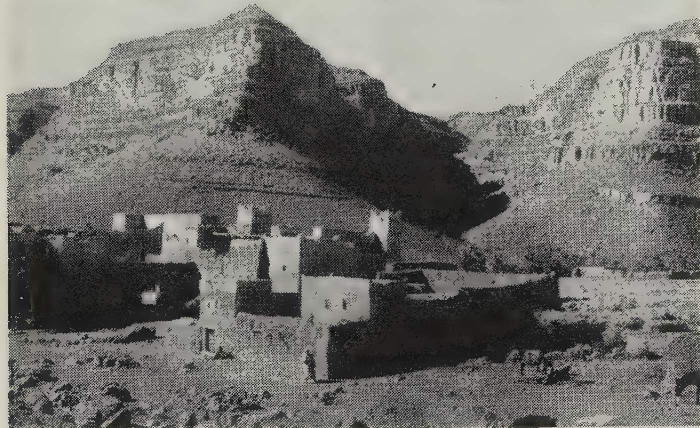

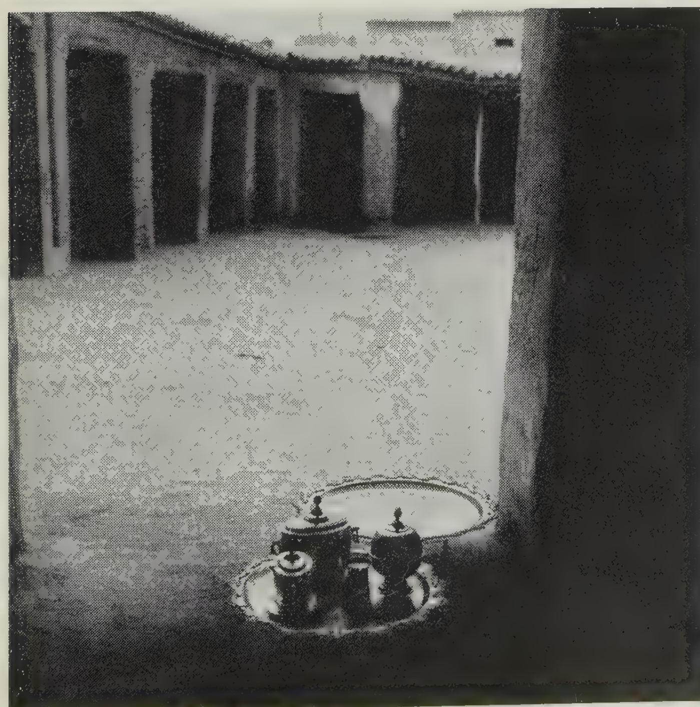
8
pijnlijk zorgvuldig wordt het met zoveel moeite verkregen water verdeeld over uit schoonheid ontwakende bodem.
pijnlijk zorgvuldig is een pijnlijk functioneel verdeelsysteem met de hand in de leembodem gestreken.
niet alleen gestreken, maar ook gestreeld
door handen die wisten wat de waarde van water = leven is.
wie daar het leven liefheeft heeft water lief
gestreken, bovendien gestreeld
bruikbaar
meer dan bruikbaar!

9
zo leven mensen op kleine plekjes woestijn waar water aan het oppervlak komt door een verzinking naar het bodemwater, een onderaardse stroming ergens vrijkomt, of water wordt gehaald door foggara's of afschuwelijk diepe putten waar dag en nacht mensen met kamelen in de weer zijn om leren waterzakken op te hijsen.
geïsoleerd, meer dan op een eiland.
geïsoleerd in de ruimte
en in de tijd
die daar stil bleef staan, omdat er niets méér was dan het minimale dat leven mogelijk maakt.
en dat soms nog niet eens

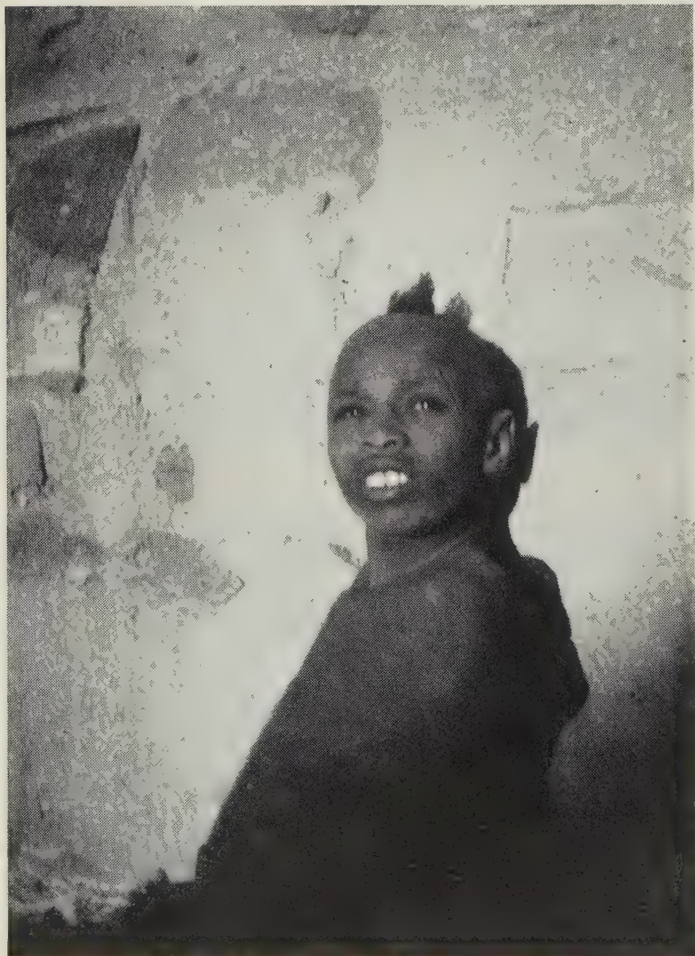

10, 11, 12
dat minimale is water en leem
een combinatie die gemodelleerd kan worden en waarop iets kan groeien.
dezelfde combinatie voor onderdak en voedsel
wat daar groeit is in de eerste plaats de dadelpalm, die ieder najaar grote trossen zoete vruchten voortbrengt, hoofdvoedsel van de oasebewoners.
de dadelpitten vormen veevoer in goede oude tijden, en mensenvoer in slechte.
de vers getapte palmenmelk vormt een krachtige verfrissing.
het vezelige 'lif' dat bij de aanzet van de takken groeit kan tot touw worden gevlochten
de takken dienen als wapening tussen de dakbalkjes, brandhout wandelstokken voor oude mannen, heiningen
de bladeren kunnen worden gevlochten tot hoeden, manden, matten, waaiers, speelgoed, en kunnen dienen als wapening voor de 'toub', lemen blokken die in een vorm worden gestort en in de zon gedroogd.
met die 'toub' wordt gebouwd, de blokken worden in de natte leem tot muren gevleid.
oude palmstammen worden in kwarten gespleten en doen dienst als balken over die muren, waarover palmtakken worden gelegd en daarna een laagje bladeren, dat wordt afgedekt met een dikke laag leem.
daarboven worden de muren nog een stukje doorgetrokken om het dak bewoonbaar te maken
en beslaapbaar, op zoele nachten wanneer het binnen te benauwd is.
het bouwen met toub is zo eenvoudig dat iedereen zijn eigen huis kan bouwen, en precies zoals hij dat nodig heeft
buiten de palmtuinen is grond in overvloed, miljoenen vierkante kilometers, ze kosten niets.
ondanks deze vrijheid is een oasedorp verre van wanordelijk,
heeft het een duidelijke en meestal aangenaam rustige structuur
vaak zelfs een atmosfeer om jaloers op te zijn
structuur en atmosfeer, ondanks een minimum
waarschijnlijk meer dank zij dat minimum.
dank zij ballastloze natuurlijkheid.
een aantal factoren maken dat het groeit zoals het groeit.
de palmtuinen en de watergoten moeten bereikbaar zijn, collectief zijn er opslagplaatsen en verdedigingswerken nodig.
onmisbaar is de souq, de markt, forum van het oasedorp.
communicatie, recreatie en integratie vervullen daar een belangrijker rol dan uitwisseling van goederen.
het is er altijd zo druk dat het pleintje zelf amper te zien is
behalve heel vroeg in de morgen, wanneer de restaurateur zijn theespulletjes buitenzet, onder de arcaden die het pleintje omringen.

13

aan een kant van de souq is altijd een moskee
de muezzin die driemaal daags oproept tot het gebed, bereikt hier de mensen
het is de moskee van sidi aissa, sidi tidjani, sidi brahim of een andere sidi, die roem en heiligheid verwierf in het gebied toen hij eeuwen geleden stervend van dorst met zijn vuist op de bodem sloeg, waardoor de bron ging stromen die nu nog de oase vormt
of iets anders
een koubba ergens tussen, of buiten de muren van het dorp toont de plaats waar de heilige onsterfelijk werd.

14

altijd zijn er kindertjes die stil kunnen luisteren naar dat oude verhaal van de grote sidi
en andere verhalen
van djenoun, de geesten die in de bergen leven
waarvoor je erg moet oppassen
en van djeha, de wijze grapjas
geïmiteerd in talloze spelletjes
en zelfgemaakte speelgoedjes van palmtak, gevlochten blad, klei, vodjes of door de zon verharde en volkomen gesteriliseerde kameelkeutels, minstens even goed als dinky toys.

15, 16, 17

het minimale dat leven mogelijk maakt is op het matmataplateau niet te vinden
leem is er in overvloed, het bedekt het plateau met een tientallen meters dikke laag
maar er is helemaal geen water diep in de bodem, geen druppel.
toch leven er mensen
bij grote lemen putten, die een ééns in jaren voorkomende stortbui moet vullen
voor jaren en jaren tot de volgende bui.
te kostbaar water om leem aan te mengen voor het bouwen
geen bomen of struiken voor het vlechten van een hut
enige mogelijkheid, het uithakken van holen in harde leembodem
zo sparen de matmata hun woonsteden uit materiaal waarmee zij zouden kunnen bouwen als er genoeg water was
maar of zij ooit gebouwd zouden hebben, wanneer er water was geweest valt te betwijfelen
een beter huis dan een matmataholwoning is in dit klimaat moeilijk te vinden
het centrum vormt een geweldige negatieve kubus van 10 tot 12 meter langs alle zijden, de patio, de buitenruimte binnen met een vierkant diepblauw hemelplafond.
vandaar gaat een smalle flauw oplopende gang de aardwand in, met halverwege een flinke verwijding, de stal.
dan gaat de gang verder omhoog om tenslotte in een talud aan het oppervlak uit te komen.
vlak naast de uitgang is de diepe waterput, waar een systeem van gootjes op af komt, dat de omgeving tijdens een bui volledig aftapt.
in de wanden rondom de patio zijn naar behoefte, de werk-, woon-, ontvang-, kook- en slaapruimten uitgehakt
de wanden gaan in gewelven over, de hoeken zijn rond
de elementen in de ruimten, banken en verhogingen zijn ineens bij het uithakken gespaard
andere elementen, kastnissen, stookhoeken zijn uitgehakt.
organische sculpturen
soms gaat een verbindingsgang naar een werkplaats waar monoliete kolommen zijn blijven staan om de grotere overspanning te steunen, soms gaat een verbindingsgang naar de patio van oma
elke ruimte heeft een dek van minstens 7 meter aarde, is daardoor koeler dan elke gebouwde ruimte in de sahara.
het deurtje tussen patio en cel wordt gebruikt als temperatuurregelaar.
de patio, volledig in de luwte van de zandstormen, is de grandioze drempel tussen pure beslotenheid en eindeloze ruimte
waar aisha in de schaduw kruiden maalt bij de keukennis waar een vuurtje flikkert
terwijl opa uit een gaatje komt om de gasten te begroeten en de rituele thee te zetten, zoals dat bij een gastvrij volk behoort.

18, 19, 20

een gastvrij volk dat leeft op een plek waar niet te leven valt
en de gast na de rituele thee een welverzorgd maal kan aanbieden
dank zij de jongeren uit de stam, die in de woestijnvlakte onder
het matmataplateau putten boorden naar het 60 meter diepe
waterniveau, waaruit kamelen dag en nacht guerba's water
omhoogtrekken
en tuinen zijn aangelegd, vruchtbaar gemaakt door het net van
seguia's (irrigatiegootjes) waar de mannen de hele dag in de
weer zijn met openen en afdammen om elk gootje per dag een
scheutje water te geven.
de oogst moest beschermd worden tegen hongerige nomaden
de werkers in de tuinen en de verdedigers van de oogst moesten
wonen
iets hout was er wel, maar iedere gevelde palm betekent minder
dadels, minder schaduw, minder oogst.
hout was er dus niet.
wel water.
de enige mogelijkheid was bouwen met natte leem, ook de
overspanningen, oorzaak van de ghorfa, de lemen cel met een
lemen tongewelf.
zo werd de ene ghorfa naast de andere gebouwd rond de markt,
en werd naderhand ghorfa op ghorfa gestapeld om de woonkern
niet te groot en verdedigbaar te houden.
de toegangsdeurtjes naar binnen gericht, de buitenwanden gesloten
als een vestingmuur.
de hogere cellen zijn vooraadruimten, bereikbaar via uitgebouwde
lemen trapjes en overstapjes.
naast elk deurtje zit een sleutelgat, waardoor de arm naar binnen
moet worden gestoken om de grote houten sleutel in het houten
klavierslot te krijgen dat alleen op die sleutel past.
de interieurs van de gebouwde wooncellen lijken als twee druppels
water op de uitgehakte van het plateau
de behoefte is dezelfde
alleen de methode is anders.
op de souq, de gemeenschappelijke openlucht-woonkamer van deze
door afzondering van de stam gevormde familie, worden de
karavanen opgeladen om voedsel te brengen naar de holendorpen
op het verre plateau.
plantaardig voedsel
maar in een behoorlijke couscous of loubiasoep moet vlees
vee is op het matmataplateau niet te houden
behalve enkele noodzakelijke lastdieren, die mee moeten drinken
uit de put waarin amper water voor de mensen is.

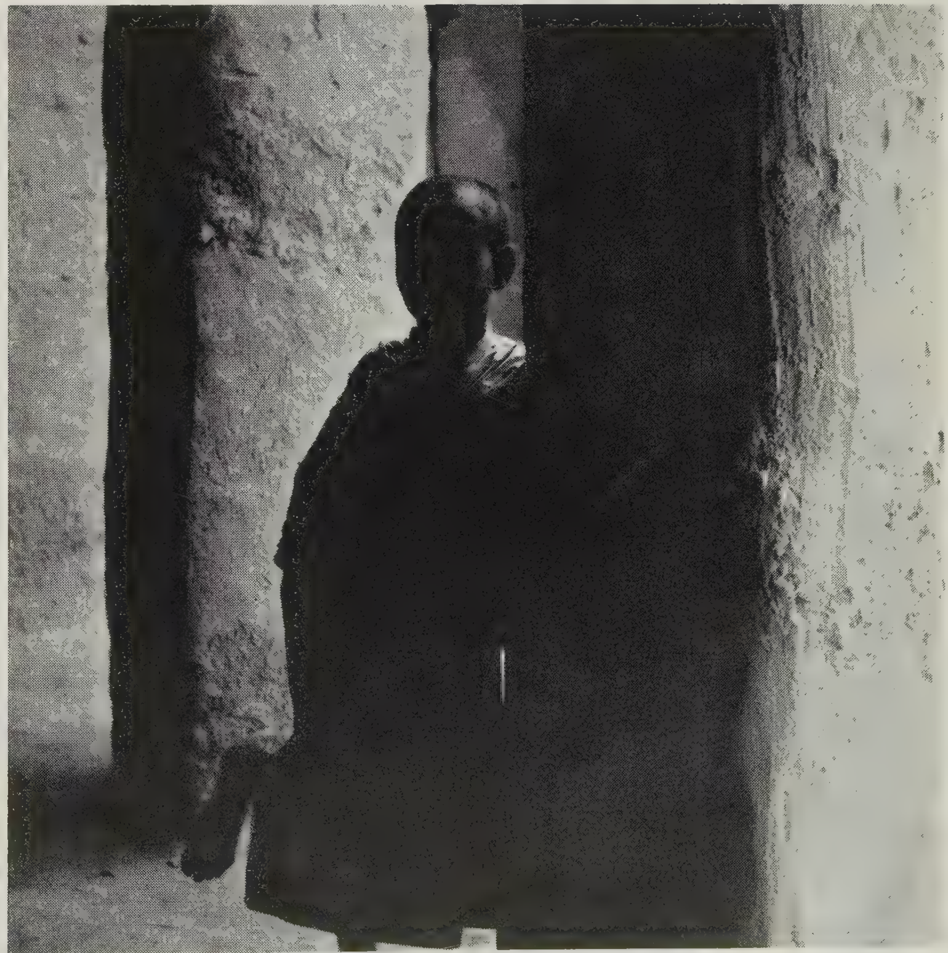

21, 22

daarom nomadiseren andere groepen uit de stam naar de oasen
en savannen van het noorden om het vee in leven te houden, en
andere tekorten aan te vullen.
hun huis is de tent, hun dorp het kamp.
want altijd gaan ze in groepen.
de tenten, 7 tot 9 meter lang en ongeveer 3 meter breed, zijn
gemaakt van aan elkaar genaaide zelfgeweven wollen banen,
gespannen over een hoofdpaal, 2 secondaire en 8 tertiaire stokken.
het doek blijft overal van de grond, de openingen worden met
de bagage dichtgestopt.
wanneer een zandstorm op komst is, nemen ze de bagage weg en
kan het zand onder de tent doorwaaien, zodat de tent geen zandduin
wordt.
het afbreken of het opbouwen van een kamp, is werk van een
kwartier.
gewoontewerk.
de situering van de tenten ten opzichte van de zon en van elkaar
is steeds dezelfde.
ook gewoontewerk
maar dat niet alleen, want het heeft wel iets te betekenen dat
sedentairen noodgedwongen moeten zwerven.
een kamp dat, waar dan ook, er altijd gelijk uitziet, maakt een
thuis
een stabiel, mobiel dorp.

zo leven in de grote woestijn mensen
in-op-boven-of zwervend over de aarde
holbewoners, stapelbewoners, nomaden.
een horloge, telefoon of krant kan ze niet
nerveus maken
nog niet
stoelen zijn er niet
zijn er ook niet nodig
want als je eraan gewend bent zit het
nergens beter dan op een matje of gewoon
op de grond.
hebben wij dat vergeten?
of nog niet?

KRITISCHE PUNTEN
door
A.en P.SMITHSON

Onder de noemer - dag en nacht - komt de stedbouw in een andere dimensie; de bewoonbaarheid van kamer, huis, straat, stad wordt daar door géén bouwvoorschrift veilig gesteld. Regels voor een bewoonbare omgeving zijn vrijer te interpreteren, maar als beroep op het geweten moeilijker te ontduiken.

If housing proposals were submitted to the scrutiny of Criteria aimed at creating more positive conditions, these sources of anxiety could be eliminated. To this end we have drawn up the 'Criteria for Mass Housing', (for it is in big 'state' or speculative housing enterprises that the need for some new minima is most obvious and most pressing).
These Criteria could form the basis of a possible Code (or Byelaws) to which housing proposals should be submitted before they can be accepted as producing 'minimum environment'.

Criteria for Mass Housing

The term Mass Housing applies to all dwellings not built to the especial order of an individual: houses over which the occupier has no control other than that he has chosen or has been chosen, to live there: houses for which, therefore, the architect has a peculiar responsibility. The criteria are intended to apply to all housing irrespective of number, type of ground occupation, type of access, etc. etc. The most conventional houses and layouts, and the most ingenious, can equally well come under their scrutiny.

A. The Dwelling

1 Can it adopt itself to various ways of living? Does it liberate the occupants from old restrictions or straightjacket them into new ones?
2 Are the spaces moulded exactly to fit their purpose? Or are they by-products of structural tidiness or plastic whim? Is the means of construction of the same order as the standard of living envisaged?
3 Is there a decently-large open-air sunlit space opening directly from the living area of the house? Is there a place in the open-air where a small baby can be left safely? (1-3 year olds).
4 Can the weather be enjoyed? Is the house insulated against cold weather yet made to easily open up in good weather?
5 Are there extensions of the dwelling (garden, patio, etc.,) appreciated from inside?
6 Does it take account of the 3-5 year olds' play?
7 Is it easy to maintain (keep fresh looking with just a cleaning down)?
8 Is there a place for the belongings or special tasks peculiar to the class of the occupants — skis, camping gear, mending motorbikes, etc.?
9 Is there enough storage? (There is never enough storage).
10 Can the dwellings be put together in such a way as to contribute something to each other?
11 Is the house as comfortable as a car of the same year.
12 Is the technology **suitable** to house construction: does it take account of electrical runs and do without traditional 'style-left-overs', such as door frames?

B. The Immediate Extensions of the Dwelling

1 Has the relationship between the dwelling and its means of access been chosen for some good reason?
2 Does reason include 3-5 year old play, if not, where do they play?
3 Does the **idea** for the dwelling produce an absolutely clear external image? (Identity).
4 Can these images add up to a composite one and is this composite image socially valid? (That is, done for some present-day **human** reason).
5 Are the extensions of the dwelling — gardens, patios, balconies, streets, access galleries, staircases, etc., **sensible** in relation to the physical environment of the dwelling and the activities of the occupants? (Topology and living pattern).
6 Are the gardens and streets (or their equivalents) necessary to the life of the occupants or are they irrelevant to it?
7 Is the delivery and collection antiquated and laborious? (Milk, groceries, coal, dustmen, etc.).
8 Is it a labour to go out or return home?
9 Does the public vertical circulation really work? Is there any indication that where people have been put up into the air that it is really getting them somewhere.
10 If the development was isolated — would it look like a camp?

C. The 'Living Unit'

1 Is the scale of the unit related to the size of the parent community? (The pattern of a village can be transformed by the addition of one house, in the great city an equivalent gesture might need a unit of 5.000 houses.
2 Is the work pattern of the community understood with all its implications for the unit? (A work-pattern of all-family travelling

to widely separated places is typical of cities and towns, and often also of villages).
3 Does it fit the site with its climatic and physical peculiarities, its existing build and human structure, and accept their ecological implications **bearing in mind that we are concerned with renewal?**
4 Where do the 5-12 year olds go to? And what do they have to do?
5 Can the unit support shops? And where are the natural 'pressure points' for such facilities? Are the community facilities a social mirage or are they real?
6 Where can November 5th be celebrated? (Bonfire night, Bastille Day or July 14th)
7 Is there something worth looking at out of every dwelling or does one merely stare out at another dwelling opposite?
8 Does the development offer protection and shelter of the same order as the parent community?
9 Is the unit really generated by an objective study of the situation or are we just saying that it is?

Byelaws for Mental Health?

100 years ago reformers, and ultimately public opinion, agreed that it was necessary to have certain minimum standards to maintain the physical health of the community as a whole.
These standards concerned drainage, ventilation, lighting, standards of building; and ultimately the provision of hot water, minimum insulation, etc. The general raising of living standards in Western Europe and the U.S.A., suggests that it is time to take another step forward and set up additional standards to safeguard mental health. Towards this end factors of strain caused by an inadequate environment and manifesting themselves in 'anxiety' have been investigated. Amongst these 'Sources of Anxiety' certain causal conditions seem to stand out, and even recur in a slightly varied form.

SOURCES OF ANXIETY

Flat Dwellings

1 The 'house' does not actually belong to the inhabitant, engendering insecurity and lack of pride in ownership.
2 Responsibility for upkeep ambiguous, therefore clash of personal standards on such things as cleaning of hallways, etc.
3 Close (encircling) feeling of neighbours and actual proximity as regards noise, etc.
4 Heights above ground arbitrary: they are 'rational' only in the sense that they are an additive of the minimum byelaw requirements. There is no expression in the means of access, construction, or the flat type that there is any difference of altitude; or indeed that one has left the ground at all.
5 Lack of 'equivalents' of traditional amenities and accoutrements which have been built up for the way of life on the ground.
6 No real place for children to go and play specific to their age group and suitably related to the dwellings.
7 Unspecific storage, and poor relationship to larger possessions, prams, trunks, etc., and ground-bound possessions-car, bikes, etc. An imposed feeling of detachment (or lack of true possession), which engenders disrespect of possessions.
Their full luxury of use is also sometimes impaired.
8 No human reason for being raised in the air, no tangible gain from being lifted off the ground, (i.e. very rarely 'floating in a sea of green' — the Ville Radieuse concept of le Corbusier).
9 Lack of choice, and no choice of opting out of compulsory contact on landings, lifts, stairs, access balconies, etc., in the present forms of flat dwellings — the slab, point block, walk-up, etc.
10 The relationship of family life lifted up in the air to the rest of the town or city has not been considered.
11 Feeling of isolation the result of 10, feeling of extra length to shops, to entertainment, etc.
12 If the development answers only byelaw and health standards and is consequently like barracks or filing cabinets, it can be **as** soul destroying as slums, and similarly without hope.

Pollution

1 Soul destroying round of cleaning, which is so easily undone by a change in the weather, chance industrial effects, (fall-out from poor combustion in factory chimneys), accidents (if any washing drops it has to be redone), and just by people (dirty fingers).
2 Constant sapping of money by need for cleaning materials, replacements.
3 Destructive forces working constantly on one's possessions engenders an eventual total lack of respect for anybody's object and things.
4 These man made forces also bring about a certain lack of hope, even hope **against** change or better conditions.
5 All this affects health — physical **and** mental — and wears on the day-to-day actions of people, one to another, which in turn creates tension and so on.
6 The pollution kills vegetation, or at best mutilates it.
7 Less sun gets through. Rain cannot ever cleanse. Seasons only vary between glare produced by an overcast bright sky, and a completely flat light on a world toned right down by grit and soot.
8 The built world becomes a light eater.
9 Depressing effect of dirt not only visual and sensual but also tactile (even so called clean upholstery is sticky with soot).
10 Colour becomes geared down not to show the dirt with the result that the light eating quality of drab colours is carried throughout — even where choice is possible — furnishings, paintwork, clothes, cars. For some reason, textures, choice of materials, shape of things, somehow are not so rationally chosen.
11 In all, there is a restraining effect on everyone (for children railings are untouchable, etc. etc.) — a hopeless acceptance that an individual cannot make any change, except a destructive one.

Housing Estates

We may think we are giving people what they want in the 'estate home', but what pressures are we in fact putting on them?
1 However sparse the traffic, where the road is the only form of access and the natural communal area between houses, it is a constant source of anxiety for mothers of young children.
2 There is no real place for children to play of any age. Or place for teenagers to go.
3 The involuntary contact with ones immediate two neighbours is liable to be an embarassment (these two to the exclusion of all others), therefore everyone tends to be standoffish.
4 Distance to everywhere.
5 Cost of going everywhere.
6 New forced charges on household: garden to keep up, windows to curtain to keep face, etc, (apart from competetive forced buying — see 11).
7 No useful outdoor area any purpose yet there is a considerable area of concrete paths which only gives access to front door and to dustbin beside back door.
8 Break of contact with the old social set-up of extended family in the area of origin, creates mental disturbances most particularly in the housewife who is most cut off and who most relied on 'Mum' being round the corner, and a welter of baby-sitters and help and advise at all times.
9 There is no way of making friends simply by going about ones business that can replace the close knit extended family life and the day to day help, reassurance and mutual support it can give.
10 Replacing an easy going attitude, and a certain amount of satisfaction (or at least an uncritical complacency) with things in the old urban areas, is the competitive rat race of the housing estate (or suburbs or new town). One house gets new curtains, furniture, a piece of equipment, or clothes, and the race is on. In the present situation as somebody's needs are always increasing the pressure is constant and the race never won.
11 Money for travel, for forced expenses and competitive forced buying leave a constant money worry.
12 A car is often a necessity just to get anywhere, or get out as a family. (Through Public Transport services rarely connect,except by luck, back to the extended family — again the expense).
13 Long way to centres of entertainment — big shops, cinema, pubs, etc. The 'local' has disappeared. Television becomes a necessity.
14 The way of life implied by the house — the tying of the inhabitants to the competitive race **as the only social act,** is not satisfying to the housewife. It is not an entirely time absorbing or fruitful activity, it is a repetitive boring existance.
15 The situation is likely to continue because the method of letting in Council Estates is 'democratic' that is, it works off a housing list made up from demands for houses from many districts. No priority is given to young people marrying in the area who might want to stay, or to relations or friends who might want to live nearby. So the population is forced to change, creating all the time new groups of anchorless young people on other new estates, condemning most developments to a majority of a certain age group — at least for its most formative years.

Noise

While noise can have a comforting lulling effect, reassuring that someone is around, it also can be nerve racking.
1 Difficulty of concentration.
2 The exhaustion of having to constantly pitch one's voice above the noise.
3 Certain noises in certain situations reach pain level — drills, tube trains (Chicago).
4 Feeling that it is caused by obsolete equipment and way of live anyway.
5 The urge it leaves with one to move on, get a move on, hurry oneself.
6 Feeling of being left out, left behind, that it is all too much and on top of one.

ZONE-PROJECT
van
PAT CROOKE
ANDREW DERBYSHIRE
JOHN VOELCKER

Het Zone-project is het ontwerp voor een stad in één totale discipline, gebaseerd op een zo volledig mogelijk spectrum van ontmoetingen van mensen, zoals die plaats hebben op ieder punt, gelegen tussen landstreek en deurknop, tezamen het uitgangspunt voor 'gemeenschap' vormend. Elk element is hier drempel geworden, en herkenbaar in z'n specifieke plastische uitdrukking. Het is duidelijk dat hier - zoals trouwens in geen enkel organisme een scheidslijn kan bestaan - geen gebiedsbegrenzing van stedebouwer en architect meer denkbaar is; een organisatorisch probleem, dat dichter tot een oplossing is gekomen in het plan Kennemerland.

Dit ontwerp betreft de plastische uitdrukking van gemeenschap in gebouwen.
De nederzetting bevat in aanleg alle elementen van gemeenschap, hoe groot de gemeenschap ook wordt.
Allereerst moeten we de elementen definiëren aangezien de gehele volgorde van herhaling en identiteit in een gemeenschap van deze definities afhangt. De stuwkracht van het moderne leven is het gevolg van het onderlinge contact tussen mensen zowel op kleine als op grote schaal. Het is noodzakelijk een maatstaf aan te leggen die uitgaat van de individu. Deze maatstaf wordt plastisch uitgedrukt:

— In de herhaling van elementen, d.w.z. de woning
— In de rangschikking van herhaalde elementen in de ruimte om zodoende nieuwe, samengestelde elementen te scheppen.

Herhaling verschaft ons de vormen, en de maatstaf van onderling contact (zie Forum 7, 1959, blz. 231. — Red.) verschaft ons de middelen om plastische identiteit te geven aan de verschillende activiteiten van de mens. Wij aanvaarden herhaling als een actieve en positieve kracht in de hedendaagse plastische uitdrukking.

John Voelcker

Het Zone-project was het werk van drie studenten gedurende hun laatste jaar bij de 'Architectural Association' te Londen. Dit onderzoekingsgebied werd uitgekozen omdat men geloofde dat het voldoende verscheidenheid van functie bevatte om de auteurs in staat te stellen tot zekere algemene regels te komen die toegepast zouden kunnen worden in de praktijk.
De Zone is een stuk land van ongeveer 72 vierkante mijl — agrarisch land dat vers voedsel verschaft aan een gemeenschap, groot genoeg om er de gehele verscheidenheid van het moderne leven te kunnen ervaren en toch voldoende aaneengesloten van ruimte om volledig te worden begrepen en bestuurd door de mensen die het bewonen. De structuur van het land en het productieve potentieel van de grond leverden het uitgangspunt voor het project. Bestaande vestigingen en maatschappelijke structuur werden genegeerd. Er zijn twee manieren van bestaan binnen het element van Zone, beide verschillend van functie en daardoor van elkaar te onderscheiden en toch ook onderling afhankelijk waar het gaat om een totaal levenspatroon.
De ene wijze van bestaan vindt men in de Stad — een concentratie van 60.000 mensen wier productieve activiteit bestaat in het fabriceren van lichte machines, een activiteit die niet afhankelijk is van een hechte fysieke band met de aarde.
De keuze van de plaats waar de stad gebouwd zou worden werd beïnvloed door twee factoren — het vermijden van verspilling van goed bouwland en de noodzakelijkheid van een duidelijke landschapsstructuur. De keuze viel op een klein dal dat zich over een lengte van een halve mijl van Noord naar Zuid uitstrekte. De hoogste punten van de hellingen aan weerszijden van het dal zijn nergens verder dan tien minuten lopen verwijderd van het midden van het dal en de hoogste top ligt ongeveer 36 meter boven het niveau van het riviertje dat door het dal stroomt. In het midden van dit gebied zwenkt de gehele vorm van het land over een korte afstand scherp in Noord-Oostelijke richting af alvorens zijn oorspronkelijke richting te hernemen. Op de plaats van deze afbuiging bevindt zich een groot natuurlijk amfitheater dat zich in de westzijde van het dal dringt en van waaruit men in Zuid-Zuidoostelijke richting het dal overziet.
De andere wijze van bestaan vindt men op het boerenland — in de vorm van landbouw en veeteelt, een bezigheid die een hechte band van de individu met de grond noodzakelijk maakt.
Binnen elk van deze wijzen van bestaan is een maatstaf van onderling kontakt ontwikkeld die, uitgaande van de individu, omsloten en geïdentificeerd door zijn woning zich uitstrekt via een gerangschikte functie differentiatie tot het geheel van de Streek — een gemeenschap van 72.000 mensen.
Het bouwland — waarop 12.000 mensen wonen, bestaat uit agrarische Sectoren (2.000 mensen), deze Sectoren bevatten een reeks van nederzettingen (400 mensen). De nederzettingen bevatten een reeks landbouweenheden (15 mensen) en nederzettingscentra (300 mensen).
De Stad, die 60.000 inwoners telt, bestaat uit Wijken (10.000

City 60.000
Group Structure

GENERAL FUNCTION light outline
IDENTIFYING FUNCTION heavy outline

125 people **30** people **1 - 5** people

1,000 People

10,000 people

12,000 people

60,000 people

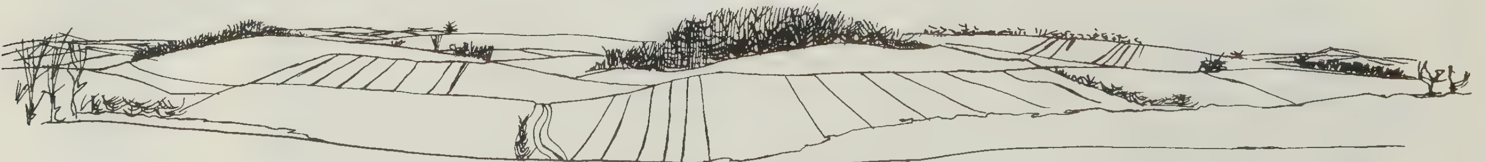
PRODUCTION
RECREATION LOCAL GOVERNMENT
PHYSICAL HEALTH
MAINTENANCE
EDUCATION
STORAGE

72,000 people

	250.000 region	72.000 zone	60.000 city	10.000 tower	1000 tower arcade	125 tower	30 tower
recreation government	regional assembly	zonal assembly	theatre	tower council	cinema	library	
production		light industry agriculture	factory	workshops	workshops	workshop	work room
physical health			health centre	hospital	clinic	dispensary	
maintenance			sewage and water control	district heating electricity transformer	pumping and conversion equipment	machine room	machine room
education		university		secondary school	primary school		crêche
storage	raw material and foodstuffs		warehouses	fresh food centre shops	café pub store garages	storage space	storage space

De structuur van het landschap

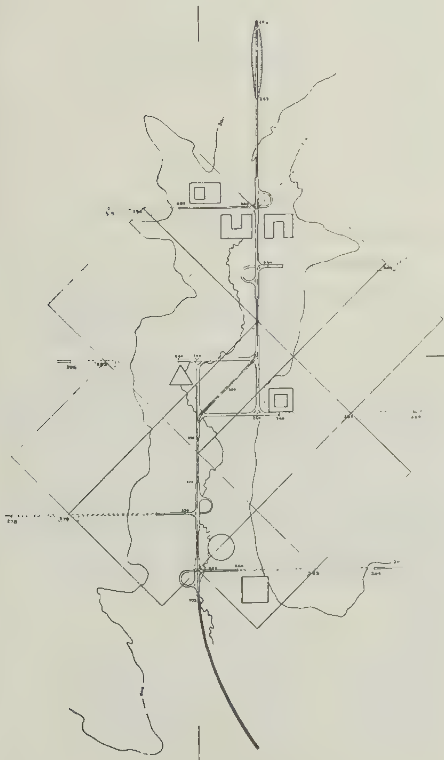
mensen) en een hiërarchie van gemeenschappen (1000, 120, 30 mensen) die in de Torens wonen.
Iedere gemeenschap, hetzij op het land of in de stad, wordt bepaald door een activiteit evenredig aan zijn grootte. Deze activiteit, uitgedrukt als bouwvolume, geeft een gevoel van Identiteit aan de personen die deel uitmaken van de gemeenschap, geeft vorm aan de reeks van bouwelementen en verschaft aan alle lagen der bevolking gelegenheid tot sociaal kontakt.
De maatstaf van onderling kontakt van individu tot de gehele

Streek levert het schema voor de organisatie van de openbare voorzieningen — waterleiding, verwarming, vuilafvoer, etc., evenals transport — gangen, liften, voetpaden, wegen voor gemotoriseerd verkeer, en verhoogde wegen voor snelverkeer. Elk onderdeel heeft zijn plaats in het stramien en de snijpunten zijn essentieel. Op het platteland wordt de plaats ervan bepaald door de geaardheid van de bodem; en de bevolking is er verspreid. In de stad, die de grote gemeenschappen bevat, wordt hun ligging bepaald door een eenvoudig meetkundig uitgangspunt.

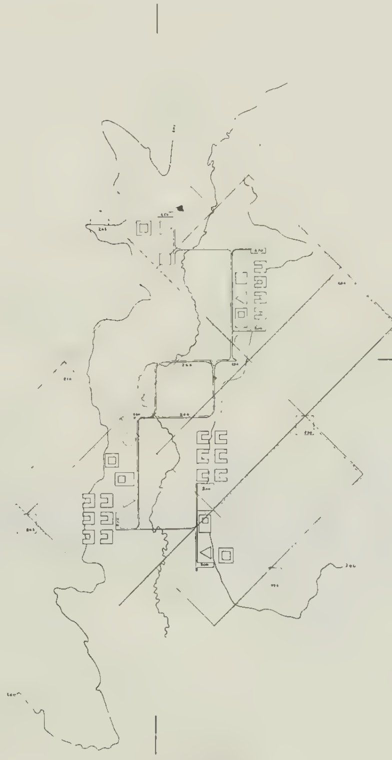
Stad (60.000 inwoners); het centrum voor de 72.000 inwoners van de gehele zone *

* zie schema bladz. 19 en toelichting van de ontwerpers.

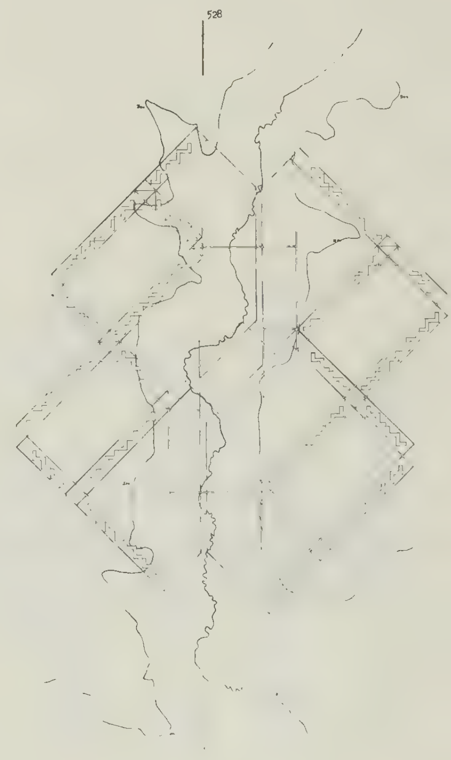
Situering van de gebouwen, significant voor 72.000 inwoners * met de belangrijkste verkeerswegen.

Situering van de gebouwen, significant voor een groep van 10.000 * met de secundaire verkeerswegen.

Situering van de woongebouwen met de wegen voor voetgangers.

dry refuse

slow lift

duct

goods lift

30 gp space

access

120 gp space

30 gp space

access

120 gp space

machine room

machine rooms

F

bridge

F

30 gp space

access

120 gp space

30 gp space

access

5

a r c a d e

5

4

4

30 gp space

access

3

3

2

120 gp space

2

30 gp space

access

120 gp space

1

bridge

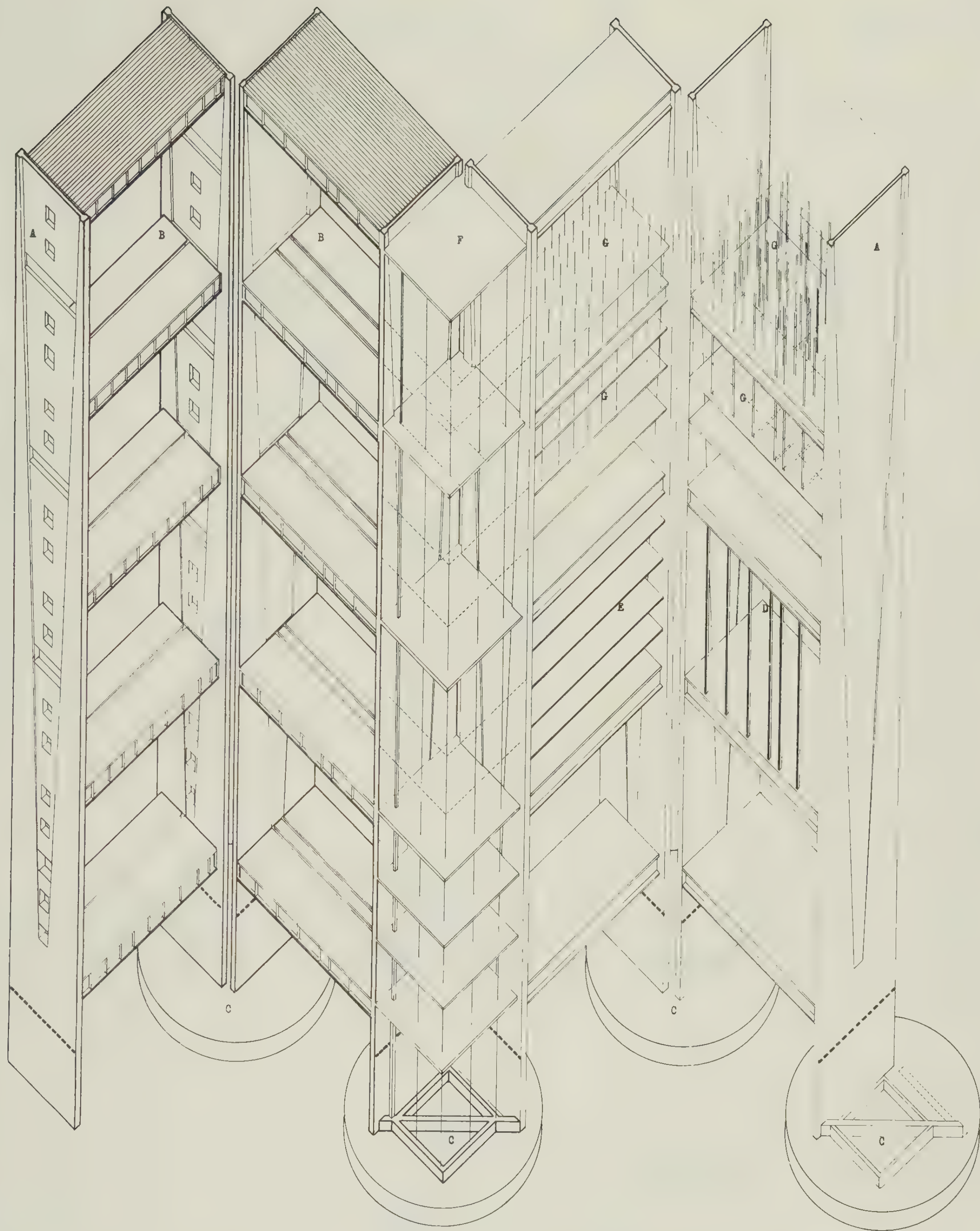
F

1

F

access

access

pagina 22 boven
hoofdverkeersweg en woongebouwen (-torens) gezien vanuit het noorden.

pagina 22 onder
lengte doorsnede van een gedeelte van een woongebouw voor een groep van 150. (zie plattegronden op bladz. 24).

Aan de galerijen (arcades) bevinden zich voorzieningen, zoals winkels en een restaurant, en op bepaalde plaatsen, hetzij een consultatie bureau, een lagere school, werkplaats of een bioscoop. (onderlinge afhankelijkheid van een groep van 1000).

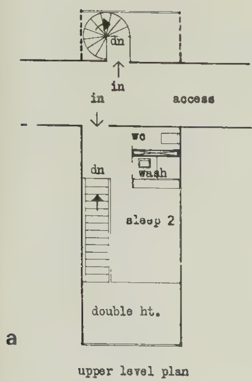
Constructieve structuur van de woongebouwen

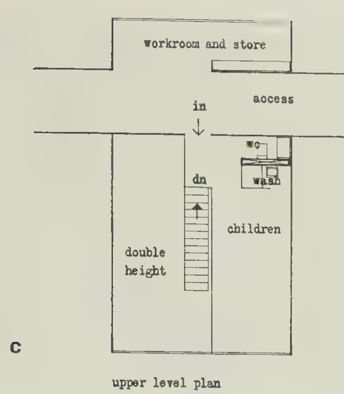
- A Betonnen eindwanden (dragers).
- B Voorgespannen 'bruggen' tussen de eindwanden.
- C Funderingsplaten met verstijvingsbalken.
- D Verticale verstijvingsstijlen om de windkrachten op de 'bruggen' over te brengen.
- E Voorgespannen 'woonvloeren'; tevens als horizontale windverstijving.
- F Ruimten voor algemeen gebruik (zie plattegronden bladz. 24). De belasting wordt direkt op de fundering overgebracht. De vloeren dienen tevens als verbinding tussen de eindwanden (A).
- G Constructie van de wooncellen, door middel van de stalen kolommen rustend op de voorgespannen 'bruggen', resp. daaraan opgehangen.

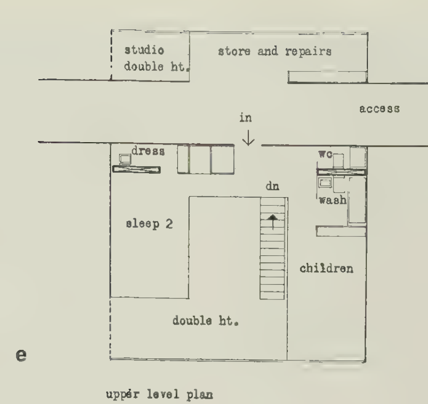

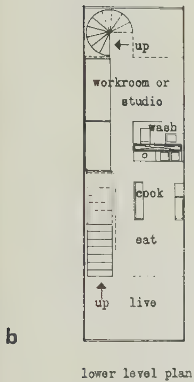
1—1 'brug' niveau
4—4 niveau van de ingangen tot de wooncellen
5—5 niveau van de galerijen
(zie doorsnede p= bladz. 22)

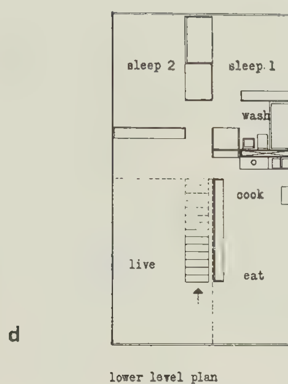
In de ruimten voor algemeen gebruik bevinden zich, behalve personen- en goederenliften, vuil- en leidingkokers, werkplaatsjes, crêches en speelruimte.

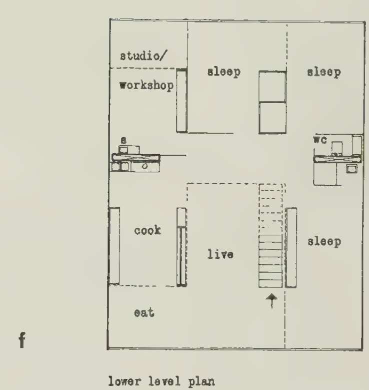

Woningtypen

a, b
woning in twee lagen (maisonnette)
met werk- of studieruimte
2 personen

c, d
als a, b
4—6 personen

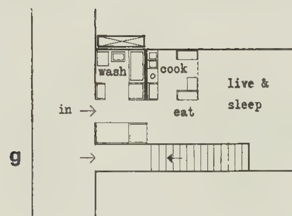
e, f
als a, b
5—7 personen

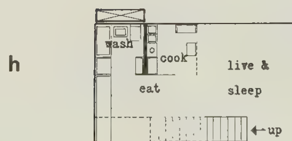
g
woning in één laag, gelegen aan het
ingangen niveau
2 personen

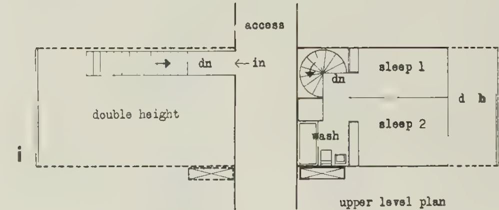
h
woning in één laag, gelegen beneden het
ingangen niveau en van daaruit met een
trap bereikbaar

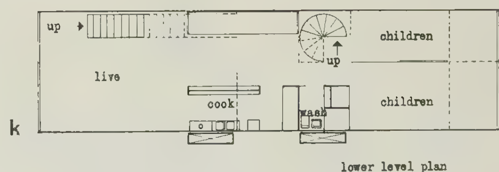
i, k
woning in twee lagen
4—6 personen
i = boven
k = beneden

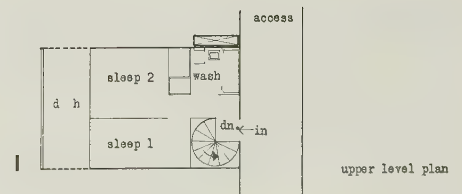
l, m
woning in twee lagen
3 personen

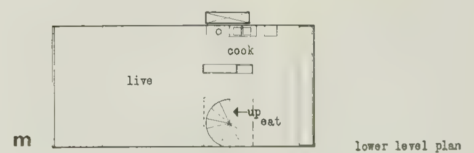

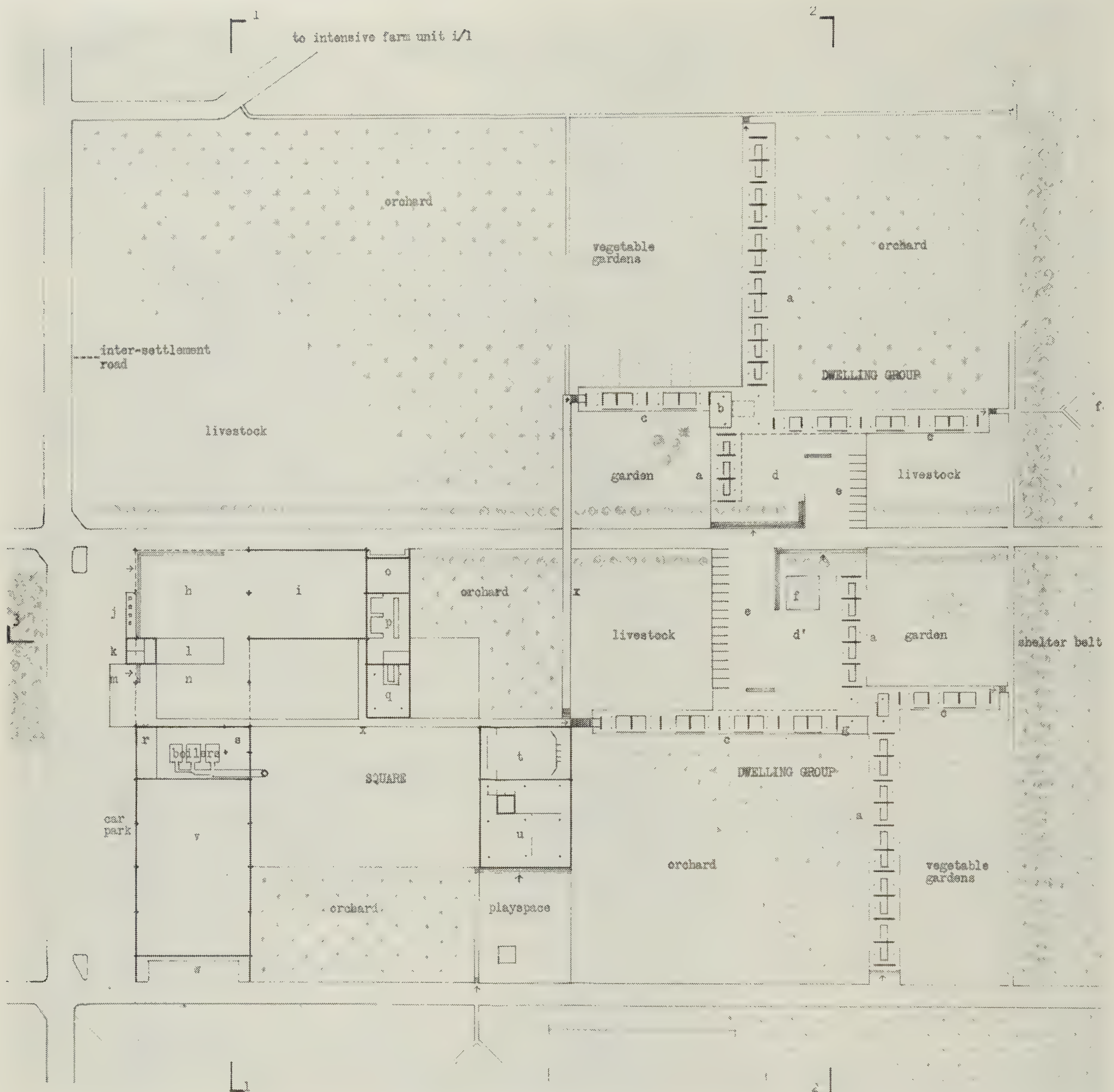

Square

h agricultural machinery and produce store (glazed canopy over)
i garage and machinery repair shop
j petrol and oil pumps
k post, transport and communications office
l two-level produce depot
m bus-stop, canopy and waiting space
n market and covered meeting space (glazed canopy over)
o bakery
p general store
q cafe pub
r boiler fuel store
s water tower over
t multi-purpose meeting hall
u primary and nursery school (approx 40 children 3—10 yrs)
v milk processing factory
w factory loading bay
x covered boulevard carrying district heating pipes in its canopy

Dwelling groups (52 dwellings in two groups)

a W.E. orientation dwellings
b group space with crêche (6—10 children 0—3 yrs)
c N.S. orientation dwellings
d raised paved space (5/0 above road level)
d' sunk paved space (5/0 below road level)
e car parking space with car shelters and workshop
f fountain
g group space with laundry and workshop

200 people

150 people

350 people

2000 people

root process
meat process
milk process
transport
health
storage
secondary school

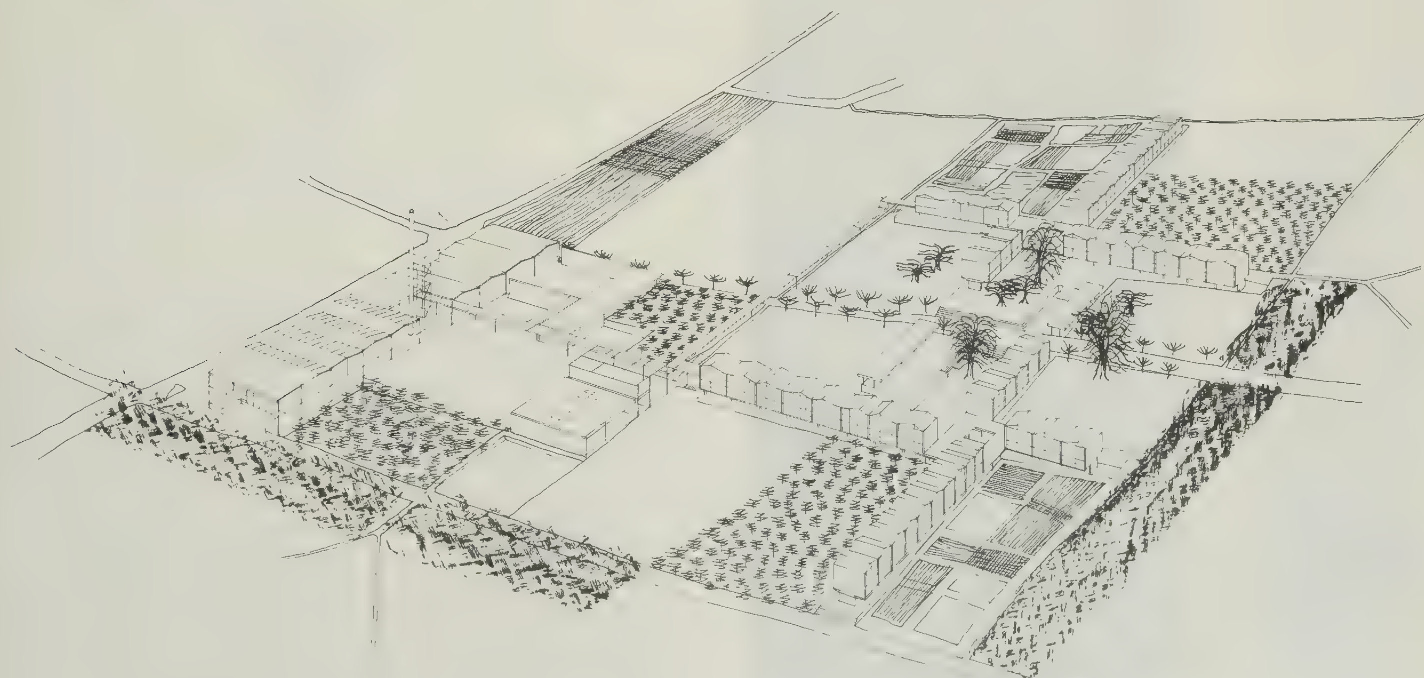
12,000 people
production
production
production
processing
agricultural service centre

60,000 people

72,000 people

Structuur van de onderlinge afhankelijkheid en verbondenheid met de gehele Zone. (groep van 72.000 inwoners)

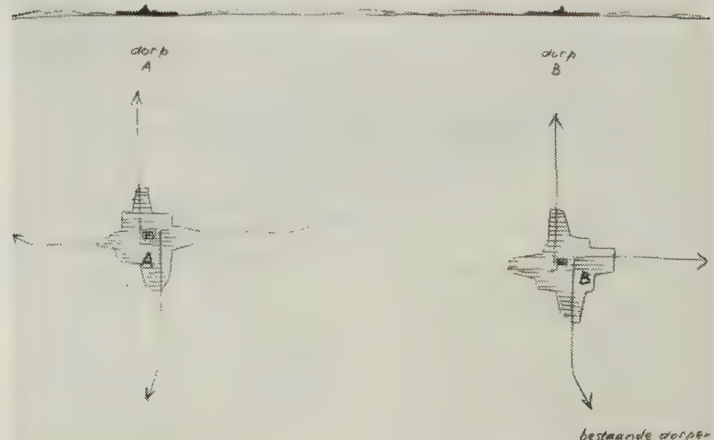
← Nederzetting op het boerenland voor een groep van 150 inwoners
↓

PLAN KENNEMERLAND
van
V.D.BROEK en BAKEMA

Wanneer Kennemerland bebouwd zal worden volgens het gebruikelijke schema: elke nederzetting z'n eigen uitbreidingsplannetje, dan zal iedere identiteit verloren gaan in een - de hele ruimte vernietigende - huizen brei, reeds kenmerkend voor ons land; een der dichtst bevolkte gebieden der aarde. Dit kan slechts voorkomen worden door samenvoeging van de lokale belangen tot een groter verband waarin de primaire ruimtelijke hoofdvormen t.a.v. elkaar bepaald zijn. Hierbinnen een grote differentiatie-mogelijkheid; een vrijheid waarmee de vraag bewoonbaar of onbewoonbaar getransponeerd wordt tot een kwestie van begrip van de struktuur van de gemeenschap, en die daarmee een uitdaging is aan onze creativiteit.

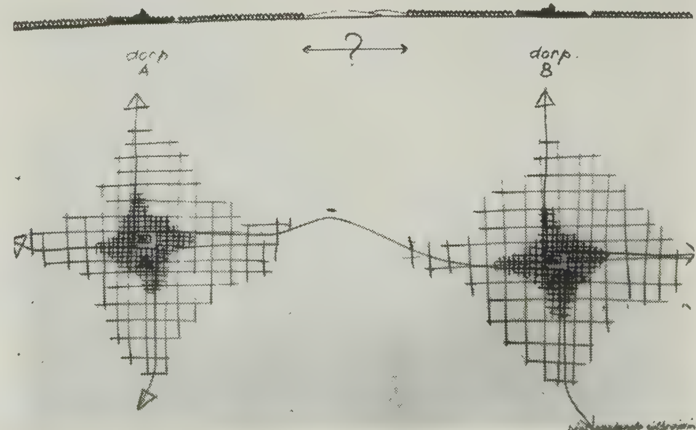

Noord-Kennemerland is een ruimte waarin nu dorpen nog kunnen worden onderscheiden van steden. Waar men nog in de verte kan zien hoe polders en duinen elkander begrenzen.
Indien in dit gebied volgens de nu gangbare verkavelingsmethoden in de komende vijfendertig jaren tweehonderdduizend mensen méér worden gehuisvest zullen steden en dorpen samenvlekken.
In de vlekken zal de landschappelijke ruimte voor een groot deel verkubiekemeterd worden tot etageblokken volgens woningwet-premieregeling en standaard plattegronden.
Het schijnt niet anders te kunnen, dat met 40 % van onze naoorlogse woningproductie nederlanders in etagewoningen geconformeerd worden op normaal plattegronden achter gordijngevels.
Inplaats van de elkaar in studieconferenties beloofde geprefabriceerde, onderling uitwisselbare onderdelen die méér variatie mogelijkheden dan de baksteen zouden geven, importeren we nu bouwsystemen om daarmee complete woningen te maken die minder differentiatie in woonvormen toelaten dan we ooit kenden.
Democratie is onder andere erkenning van het recht van elke mens op een dak, kleding en voedsel, maar dat is slechts een heel klein stukje van het grote recht op keuze van eigen levensvorm.
Het gebruik van de machine kan slechts bedoeld zijn om de keuzemogelijkheden te vergroten. Niet te verkleinen.
Om vrijer te leven dan de primitieve mens, niet beperkter!
Onze steden zullen in belangrijke mate bepaald worden door de woningen gebouwd voor de laagste inkomengroep.
In de historische kernen wordt schoonheid in hoofdzaak bepaald door gebouwen voor de toenmalige hoogste inkomengroep. De bebouwing voor anderen was zo gebrekkig in alle opzichten dat we er nu practisch niets meer van terug vinden.
Dit geldt gelukkig niet voor onze tijd. Ieder verkreeg nu recht op een menswaardige woning, maar zijn we er ons wel van bewust dat mens-zijn zich van alle andere vormen van leven onderscheidt door de kwaliteit om bewust-te-kunnen-zijn, en met gevoel en verstand zich te kunnen indentificeren met het totale leven.
Het is kenmerkend voor onze tijd dat we zèggen ieder het recht toe te kennen op een persoonlijke levenswijze, maar gelijktijdig bouwen we met onze welvaartsstaat woningen die de mogelijkheden verkleinen om aan die persoonlijke levenswijze **ruimtelijk** vorm te geven.
Dit kan verband houden met het groeiende wantrouwen in onze samenleving tegen de nonconforme mens.
In commissierapporten kan alleen dat deel van het leven worden genoemd dat zeg- en schrijfbaar is en dit deel wordt tot normen herleid ten behoeve van de productie van onze habitat.
Maar juist het niet-zegbare en niet-te-notuleren deel van een mensenleven is zijn hoogste goed. (8 en Opbouw 1941 blz. 106 en 1942 blz. 125).
Juist daarmee zou democratie rekening moeten houden, en daaraan zou de mens vorm moeten kunnen geven bij de bepaling van zijn woonruimte

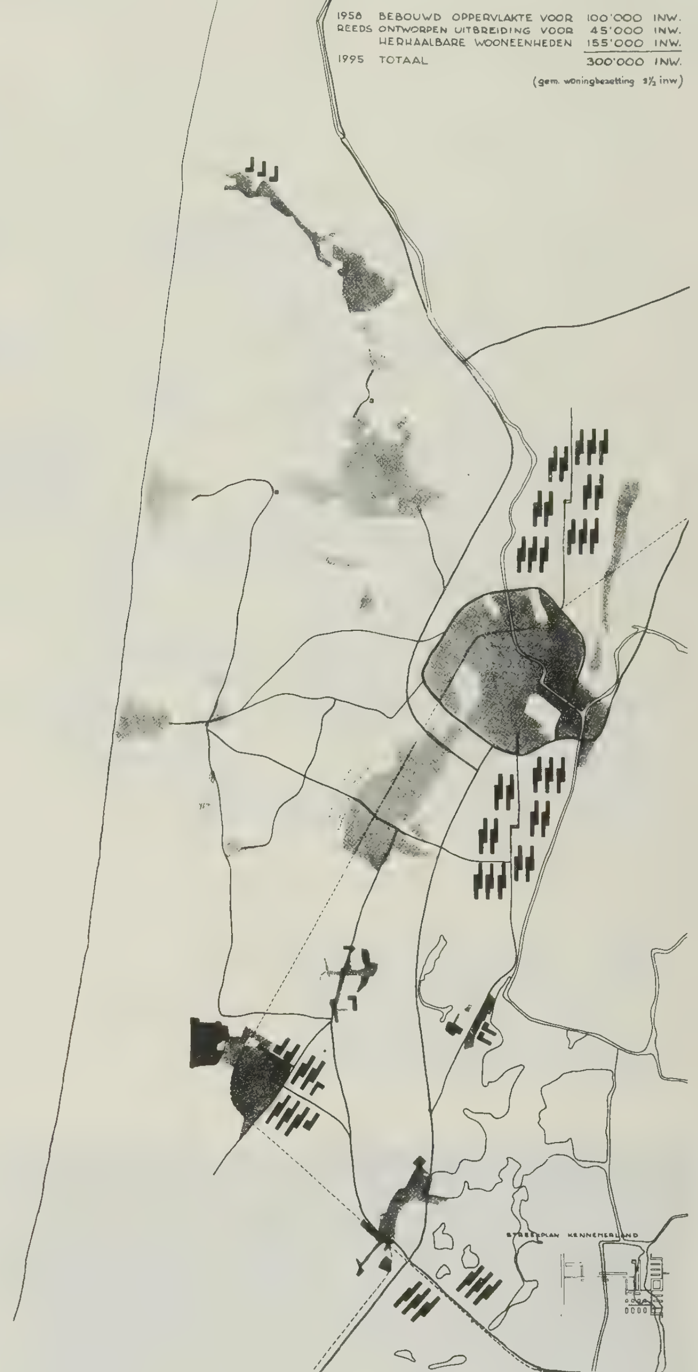

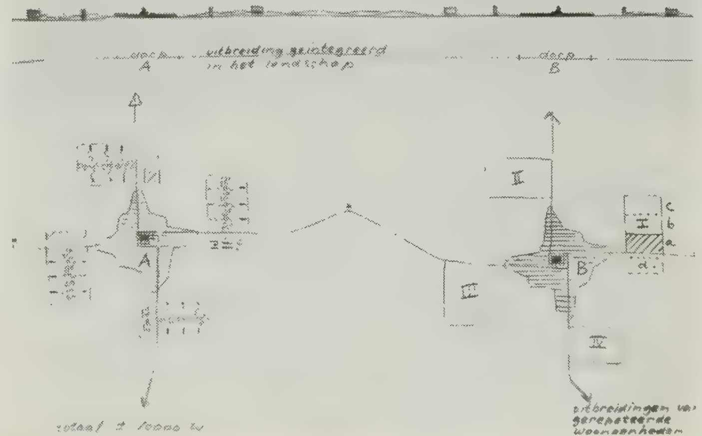

. . . Hij moet weer kamers bouwen aan het heelal, en daaraan moeten de machines ondergeschikt blijven . . .
De mens kende altijd de drang waarmee hij probeert de wonderlijke samenhang te begrijpen waardoor alles is en wordt.
Indien deze niet geleid wordt door respect, zullen wij onvolledig leven en momenteel lukt het ons niet meer om het respect voor de nederlandse ruimte te bouwen. **Wij eten de ruimte meer op dan dat we deze beleefbaar maken.**

Het begrip van de herhaalbare horizontale wooneenheid (1949) is een poging om met aanvaarding van eèn gemechaniseerde bouwmethode verscheidenheid in woonvormen tot een directe belevenis te maken in de dagelijkse omgeving van élk mens.
Bij de herhaalbare wooneenheid van grote schaal (1956) is daaraan nog toegevoegd de dagelijkse belevenis van landschappelijke ruimte vanuit gedifferentieerd gevormde in- en exterieure kamers.
Daarbij is in 1952 oorspronkelijk gedacht aan sterk gedifferentieerde woongebouwen van grote schaal, gebouwd met gebruikmaking van nieuwe technieken aan verkeersbanen voor gemechaniseerd verkeer.
In deze woongebouwen zullen mensen in sterke mate de horizon beleven.
Deze grote structuren zouden met overgangsvormen betrokken zijn op dorpsachtige woongebieden waar men in hoofdzaak in direct contact met de bodem zou leven.
In dit laatste gebied zou de vrijheid van de bewoners om volgens persoonlijke behoeften hun ruimte te vormen groter kunnen zijn dan in de woongebouwstructuren.
Deze gedachten zijn later in een werkgroep van Opbouw herleid tot horizontale wooneenheden, samengesteld uit gangbare woningtypen en het rapport Noord-Kennemerland is hierop gebaseerd.
Het tijdschrift BOUW gaf van het rapport een volledige publicatie, terwijl in FORUM kortgeleden de kenmerken van grote herhaalbare wooneenheden door Aldo van Eyck overtuigend werden samengevat.
De verdere uitwerking van deze plannen door ons bureau volgens bijgevoegde gegevens en enkele persoonlijke ervaringen tijdens een recente werkperiode van drie maanden in Saint Louis en New-Mexico zijn aanleiding tot de volgende gedachten:

Het gebruik van machines voor het arbeidsproces zal in de komende periode nog intensiever worden dan nu het geval is, en vanaf universiteiten tot in het tijdschrift Life wordt de vraag gesteld 'What to do with leisure time?'
Voor de aard van het drukknopwerk in de geautomatiseerde fabrieken kan op den duur een soort belangstelling ontstaan als bijvoorbeeld nu voor militaire dienst. Het verschil in interesse wordt in hoofdzaak nu nog bepaald door het verschil in verdienste.
Steeds meer zal dit soort werk een productieproces omvatten voor het maken van producten van onpersoonlijk karakter.
Dit productieproces zal voldoen aan algemeen menselijke behoeften

en indien de aanwijzingen juist zijn vraagt het een steeds kortere tijdsduur.
De mens zal echter daarnaast altijd behoefte houden aan persoonlijk gemaakte dingen. Het doet er niet toe of het z'n huis, kleding of voedsel betreft.
In Amerika ontmoette ik vaak mensen die leven met glanzende auto's en gemechaniseerde keukens en die daarnaast steeds meer aanleiding zoeken om op open vuren vlees te braden, handgeweven stoffen te dragen en bij hun huis zelf, met de hand gemetselde muren te maken.
Het produceren met machines brengt méér planning, publieke leiding en beheer, zoals dit het geval is bij posterijen en spoorwegen.
Het persoonlijke werken voor het verkrijgen van persoonlijke dingen, vraagt altijd om persoonlijke vrijheid.
Democratie wil zeggen dat ieder naar aard en aanleg deelneemt aan zowel drukknop als persoonlijk werk.
Democratie sluit uit dat het persoonlijke werk voorrecht zou zijn van een voor altijd bepaalde groep, en het drukknopwerk taak zou blijven voor de overigen.
Democratie is in onze tijd vooral van betekenis indien ze dienstbaar is voor de ontwikkeling van een open samenleving.
Er schijnt zich in onze samenleving een publiek-geleide-drukknop-productie-economie te ontwikkelen die dan echter z'n noodzakelijk evenwicht dient te vinden in een persoonlijk verantwoorde zelfdoenproductie-economie. (8 + Opbouw '42 blz. 104)
Deze gedachte wordt enerzijds verantwoord door het feit dat een ruimteschip zelfs in Amerika blijkbaar niet meer gemaakt kon worden met 'private enterprise', terwijl anderzijds handgeweven stoffen nooit iets met automatisering en publiek beheer van doen kunnen hebben.
Zo zouden met 'drukknop-economie' de grote woongebouwen en een deel van de overgangvormen der wooneenheden kunnen worden gemaakt.
Publiek geproduceerd en beheerd, gesitueerd door stedebouwkundige zoning.
De dorpsachtige bebouwingen en een ander deel der overgangsvormen persoonlijk gebouwd en beheerd, gesitueerd door architecten. De grote gebouwen in het publieke en verre landschap bij het grote verkeer, de individuele woningen met vrije vormen bij eigen tuinen en voetgangerspaden.
Elke wooneenheid zonodig verschillend van vorm.

Dat vrije vormen slechts zinvol worden als de bewoners ze zelf maken en onderhouden, zag ik in de Pueblosteden van Taos met hun Adobe muren in New Mexico. Wie had gedacht dat ik zo gauw na het verschijnen van het zevende Forumnummer door de laatste bladzijde ervan zou lopen?
Indien deze vormen door een architect vooraf worden ontworpen zonder contact met de toekomstige bewoners, betekent dit mijns inziens minder vrijheid voor de bewoners dan de woningwetbouw van nu nog toelaat.
De Indianen in Taos kennen geen badkamers en hebben geen bed

TOEPASSING VAN HERHAALBARE WOONEENHEDEN
VOLGENS DE LINEAIRE STREEKSTADGEDACHTE
TEN NOORDEN EN ZUIDEN VAN ALKMAAR.

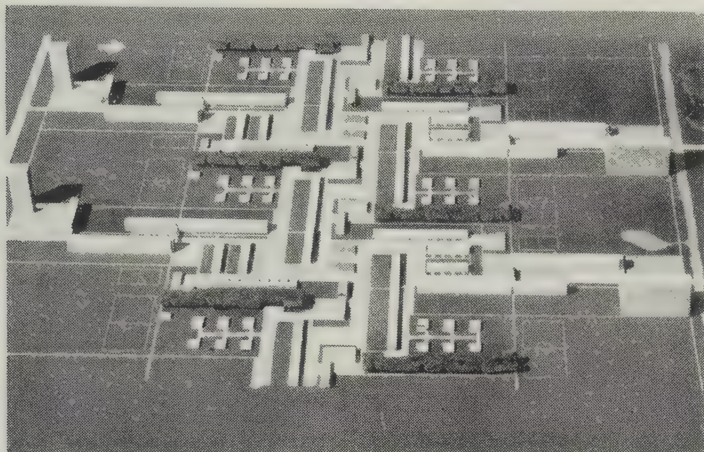
Herhaalbare wooneenheden

a
Bestemmingsplan in hoofdzaak

stadscentrum
wijkcentrum
kleuterscholen en crêches
gemengde woningbouw
verdieping woningen
hoogbouw woningen
stadsgroen
wijkgroen
straten
water

b
Uitgewerkt voorbeeld van herhaalde wooneenheden (zie ook volgende bladz.)

voor elk gezinslid. Onbegrijpelijk is het waarom het gebruik hiervan in de verscheidenheid en samenhang verloren zou moeten gaan die nu nog gebouwd wordt met Adobe muren en terrassen: Komt het misschien doordat we elkaar niet meer de vrijheid geven om met ruimte te vertellen van het anders onzegbare. Hoe zou momenteel een student bijvoorbeeld, met bijgaande plattegrond zijn docent over de schoonheid van de Pueblostad kunnen vertellen?
In Afrika wordt een strijd op leven en dood gevoerd door de bevolking (die nog dezelfde vrije vormen bouwt als de bewoners van Taos) om hun aandeel te verkrijgen in de wereldvoorraad geprefabriceerde habitat met huizen, auto's en ijskasten.
Zou de taak van het westen niet zijn om tijdig de machine weer te onderwerpen aan het meest menselijke namelijk bewust zijn van de wonderlijke samenhang waardoor alles is en wordt?
Zou de architect niet kunnen beginnen met activering door zijn werk van het menselijk gevoel voor die samenhang en wel van

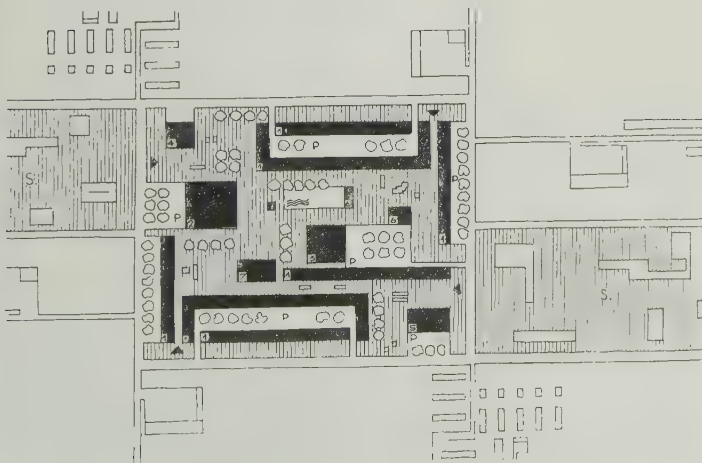

dàt deel ervan dat hem van nature is toevertrouwd namelijk de ruimte.
Dan zou een kamer in Kennemerland méér een geintensifeerd stuk buitenruimte kunnen zijn en minder een al of niet open 'huis van bewaring'.

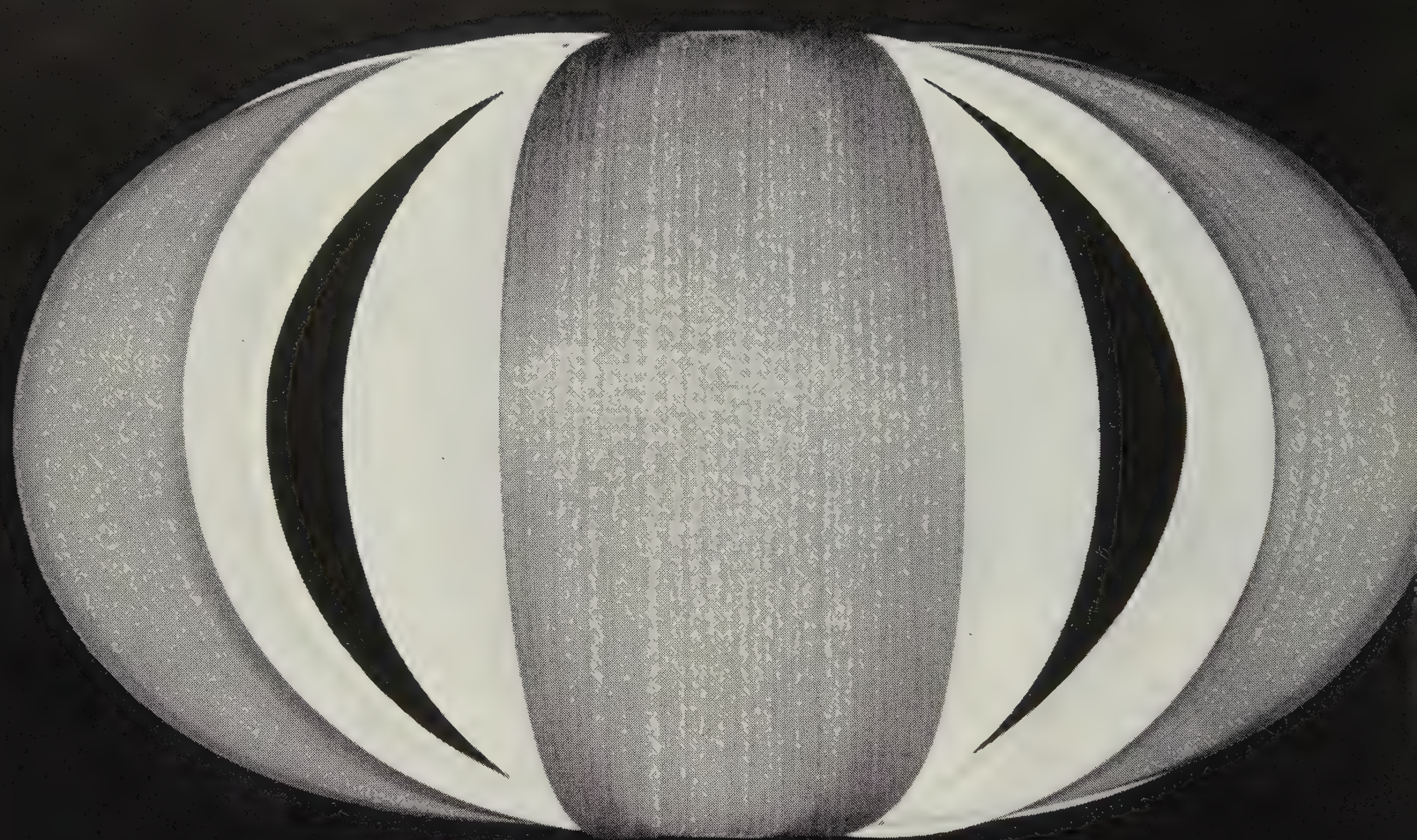
Bakema

Centrum nieuwe stad
1 winkels
2 warenhuis
3 wijkgebouw
4 bibliotheek, tentoonst.
5 cinema, restaur., clubs
6 café's restaur.
7 overdekte stands
P parkeerplaats
S scholen, kerken, overheidsdiensten, wijkindustrie, enz.

Project for a Polar Town
by Ralph Erskine

page 2

The Subarctic is a world of contrast lying between the eternal polar winter and the temporate zone.
Contrast of intensity — the teeming reindeer herd — the empty tundra. The human settlement — the wilderness.
Contrast of seasons. The cold dark sterility of winter. The light and the turbulent life of the short intensive summer.
The Subarctic stretches from the desolate tundra to the forests of the cold temporate zone.
IN: — Necessity — without protection no life. The enclosing envelope and the heater are the sine qua non of the region. Winter life is introvert.
The envelope is complete, enclosing, and unbroken and has thermal economy. Openings moderate in size — except in a solarium for sun radiation and for contact experience with the outdoors.
Within the envelope. Constant summer, freedom, ease. 'Life' is indoors, sorties to the exterior are made for work and activity. Vegetation and animals enrich the indoor milieu.
OUT: — Possibility — The extrovert of summer is in contrast to the introvert of winter, a gay expansive time to be utilised intensively. The short summer passes in a flood of light, in teeming life of insects and birds, and a few days of warmth with bathing, excursions and outdoor relaxation.
Snow is a protective and a decorative element.
Wind drives snow and demands control. Even slight air movement is uncomfortable.
Radiation. In the 'spring-winter' and summer radiation is intense and very pleasant when protection gives calm air conditions. Shelter units are therefore necessary.
Vegetation. Especially in the extreme conditions to the north of the zone botanic choice is limited, and plants, — as people, — demand protection.
COLD Winter cell has simple form with maximum volume and minimum surface, and in extreme conditions extra window protection. Interior is both physically and psychologically warm.
The low angle of light can make a high window necessary to catch sun above the shadow thrown by a neighbouring building or hill.
WARMTH Summer units are open and are structurally free from the winter cell. They expand and contract in the extremes of the outside climate. They are taken into use during spring and summer and are left to be iced down during the winter.
City buildings illuminate the street all day in the winter, and street life is inside the building. The building should open to the summer air when sun streams in and the 'passegiata'' lives 24 hours a day.
The Town — clusters to form an intensive human milieu in the wilderness. A site which slopes to the south gives the best microclimatic conditions with a maximum of sun radiation. This is more important than proximity to place of work. High buildings to the north give sun reflection which improves the climate of the town, and also protect against north winds and against the midnight sun. Covered streets and squares in town centre make 'city life' possible in extreme weather and reduce snow clearance costs whilst open streets and terraces above give alternative fine weather circulation: — subarctic weather can be very savage sometimes, but also very delightful at other times. The covered town belongs to more severe situations in the arctic and antarctic. The town must be more than usually well equipped with service and city functions since distances between communities are huge, — it must be self sufficient and must compensate its inhabitants for the tensions created by their situation. The green city with parks and gardens is impossible to create in the tundra. Like the desert city outdoor space must have a formal character.

Life in the desert
by Herman Haan

page 8

The Milieu
1 underneath arctic ice, lowland peat, oceans and the sand waves of the Sahara, everywhere the earth's crust is alike
2 but there is no place on the surface of the earth that looks more like the crust of a planet than the place that has no water.
nowhere is there less water than in the Sahara with its 8 million square kilometres
an empty part of the world, its very silence being audible, where it is pointless to wind up one's watch, the only necessity being to keep breathing.
3 vibrations caused by the heat during the day shorten space until it becomes a small island
the bitingly cold nights make space seem infinite
those contrast give a different aspect to the earth caused by erosion on the periphery of day and night polished afterwards by the particles of dust swept up by the wind.
4 lost water,
a delta of rivers, none of which reached the sea
rivers that, hundreds of thousands of years ago, wore out deep canyons and wide beds
changing mountains and plateaux into sand and dust
evaporating in wide marshes
drying up after the pluvial
a world underwater in a world without water.
5 sand and dust, carried along by the wind, cleared the soil that is enriched by the fossilized monuments of flora and fauna, which try, in this dead world, to tell an unreal story about fertility
6 and life
the geometrically exact rectangles, triangles, trapezia, circles, ovals and almond shapes that cover the bottom of this a-geometric world, have not grown but have been made
by the inventor of the most important series of all discoveries tools.
these had to be there before man could even think of making something
something
that was more than
merely useful.
7 a bone-dry valley, on the edge of a plateau with its belly ful of dirty water .
in the tedge a deep well, knee-high in that water level a tunnel, 10 metres long, in the direction of the valley.
from there a second well to admit air and to hoist up baskets full of cut-out soil.
and so on, tunnel - well, tunnel - well
until tunnel filled with water discharges into slope of valley foggara
7,000 kilometres of foggara in the touat group of oases
7,000 kilometres of unimaginable effort in order to make useful a small part of that immeasurable barrenness.
useful!
man in his self-made surroundings
8 the hard-gained water being poured out most carefully over the soil, awakening from beauty.
equally carefully a system of distribution that is painfully functional
has been smoothed into the loam soil.
not only smoothed but also caressed
by hands that know the value of water.
whoever loves life there, loves water
smoothed, moreover caressed
useful
more than useful!
9 that is the way human beings live on small patches desert where either water comes to the surface wherever there is a hollow, or where a subterraneous current breaks a way, or where water is being obtained by way of foggaras or terribly deep wells where night and day man and camel are busying themselves hoisting up leather water-bags.
isolated, even more so than on an island.
isolated in space
and in time
time stood still, because the was nothing more than the bare minimum that makes life possible.
and sometimes not even that
10, 11, 12 that minimum consists of water and loam a combination that can be moulded and upon which something can grow.
the same combination for shelter and food
the most important thing that grows there is the date-tree, which produces big bunches of sweet fruits every autumn, this being the principal food of the inhabitants of the oasis.
the date-kernels are cattle-food during prosperous times, food for human beings in bad times.
the freshly tapped palm-juice is a sustaining refreshment.
the fibrous 'lif', that grows near the point where branches sprout out, may be plaited into cord
the branches serve as reinforcement between the roof-beams, firewood, walking-sticks for old men or as fences
the leaves may be plaited into hats, baskets, mats, fans, toys, and may also serve as reinforcement of the 'toub',
blocks of loam that have been poured into a form and then dried in the sun.
this 'toub' is a building material, the blocks are put down in the wet loam to form walls.
old palm-trunks are split into quarters and serve as beams across those walls, which are then covered with palm branches and a layer of leaves, which is again covered with a thick layer of loam.
on top of this the walls are extended a bit so as to make the roof inhabitable,
also during the mild nights when the air inside is choking.
building with toub is so simple that everybody can build their own house, making it as big as they want outside the palm-gardens there is land in abundance, millions of square kilometres of it, costing exactly nothing.
notwithstanding this freedom a village in the oasis is far from disorderly,
it is of a clear and mostly pleasantly quiet structure often there exists an atmosphere that makes one jealous, structure and atmosphere, in spite of a minimum probably even thanks to that minimum.
thanks to a naturalness without ballast.
a number of factors cause it to grow the way it does. the palm-gardens and the water-pipes have to be accessible, storage room and defence works are needed collectively.
the souq, the market, forum of the village in the oasis, is indispensible.
communication, recreation and integration are more important there than the exchange of goods.
it is always so crowded there that the little square is hardly visible, except when, very early in the morning, the café owner puts down his tea things outside, underneath the arcades that surround the square.
13 on one side of the souq there is always a mosque the muezzin, who, three times a day, summons people for prayer, reaches them here
it is the mosque of sidi aissa, sidi tidjani, sidi brahim, or another sidi, who, centuries ago, gained fame and holiness
in the area when, dying of thirst, he banged his fist on the ground, thus causing the well, that is still forming the oasis, to flow or something else
a koubba somewhere between or outside the walls of the village marks the spot where the saint became immortal.
14 there are always little children who can listen quietly to that old story about the great sidi
and other stories
about djenoun, the spirits that live in the mountains and against whom one should always be on one's guard
and about djeha, the wise buffoon
imitated in countless games
and in self-made toys of palm branch, plaited leaf, loam, rags or camel-turds, hardened and completely sterilized by the sun, as least as nice as dinky toys.
The Matmata
15, 16, 17 the minimum that makes life possible cannot be found on the matmata plateau
there is loam in abundance, it covers the plateau with a layer, dozens of metres thick
but there is no water at all deep down in the soil, not even a drop.
yet there are people living there
near big loam wells, that have to be filled by the the downpour that happens once every so many years for years and years until the next shower.
water too valuable for mixing the loam for building no trees or bushes for plaiting a hut
only possibility, the cutting-out of caves in the hard loam soil
in this way the matmata dug out their dwelling places in the material they might have built with
if there had been sufficient water
even though it is doubtful whether they would have done so
if there had been water
it is difficult to find a better house than the matmata cave-dwelling in this climate
the centre is formed by a huge negative cube,
10 to 12 metres along all sides, the patio, the outside space inside with a square deep-blue ceiling formed by the sky.
from there narrow, slightly rising passage into the wall of earth half-way this passage has a rather big widening, the stable.
the passage continues upwards and finally comes to the surface in a talus.
right next to the exit there is a deep water-well, into which a system of channels discharges, which completely drains the neighbourhood during a shower.
in the walls round the patio studies, living-rooms, reception-rooms and rooms for cooking and for sleeping have been cut out as and when required.
the walls change into vaults, the corners are round the elements in the rooms, such as benches and podia have been saved at the first hacking
while other elements, such as closets, have been hewn out.
organic sculptures
sometimes a communication passage leads to the workshop where monolith columns still remain standing in order to support the bigger span, sometimes a communication passage lead to grany's patio
every room is covered by a larger of earth at least 7 metres thick,
thus being cooler than any built room in the sahara.
the little door between patio and cell is used as a temperature control.
the patio, completely on the lee-side of the sandstorms, is the grandiose threshold between complete privacy and interminable space
where aisha is grinding herbs in the shade near the cooking space
where a little fire is flickering
while granny emerges from a little hole to greet the guests and to make tea as the rites of hospitable people require.
18, 19, 20 hospitable people who inhabit a place that is inhabitable and who are able to offer their quest a well-spread table after the ritual tea, thanks to the younger people of the tribe who sank wells for water, 60 metres deep, in the desert land underneath the matmata plateau, wells from which, day and night, camels pull up guerbas full of water
gardens have been laid out and made fertile by a system of seguias (irrigation channels), where the men are busy opening and damming up all day long so as to give each channel a bit of water every day.
the crop had to be protected against the hungry nomads
the workers in the gardens and the defenders of the crop had to have a place to live
there was some wood, but every felled palm means fewer dates, less shade, a smaller crop.
so there was no wood.
but there was water.
the only possibility was building with wet loam, also the spans, which brought about the ghorfa, the loam cell with a loam barrel-vault.
in this way one ghorfa after the other was built around the market, and later on ghorfas were piled on top of each other
in order to keep the living unit reasonable in size and defensible.
the small entrance doors directed towards the inside, the outer walls shut like the walls of a fortress.
the higher cells are store rooms, accessible by way of added loam steps and landings.
next to every door there is a keyhole through which an arm has to be put inside in order to get the big wooden key into the wooden lock that only fits that key.
the interiors of the built living-cells are as like as two peas to the ones that have been hacked out in the plateau
the need is the same
only the method differs.
on the souq, the common open-air living-room of this family that has been formed by seperation from the tribe, the caravans are loaded up with food for the cave villages
on the far-away plateau.
vegetables
but a decent couscous or loubia soup requires meat cattle cannot be kept on the matmata plateau with

the exception of a few essential beasts of burden, that must have their share of the water of which there is hardly enough for the human beings.
21, 22 that is why other groups of the tribe become nomads and move away to the oases and savannahs of the north in order to keep the cattle alive and to supply other deficiencies.
their home is a tent, their village the camp.
for they always go about in groups.
the tents, from 7 to 9 metres in length and about 3 metres wide, are made of hand-woven woollen panels that have been sewn together and stretched across one main pole, two secondary and eight tertiary ones.
the tent-cloth does not touch the ground, the gaps are filled up with luggage.
whenever a sandstorm is coming on they take away the luggage so that the sand may blow through underneath the tent-cloth, thus preventing the tent from becoming a sand-dune.
pulling down or setting up a camp is a quarter of an hour's work.
it has become a habit.
the setting up of the tents in regard to the sun and to one another is always alike.
also a habit
but not only that, for there is some significance in the fact that sedentary people are forced by necessity to wander about.
a camp, which, wherever it may be, always looks alike, makes a home
a stable, mobile village.

thus, in, on, above, or roaming across the earth, human beings live in the great desert
cave-dwellers, inhabitants of houses piled on top of each other, nomads.
watches, telephones, or papers cannot make them nervous
not yet
they have no chairs
but they do not need them
for you cannot sit more comfortably than on a little mat or simply on the floor, if you are used to it.
have we forgotten this?
or not yet?

ZONE PROJECT
by Pat Crooke, Andrew Derbyshire and John Voelcker
page 18

This project is concerned with the plastic expression of community in buildings.
The dwelling contains in embryo all the elements of community however large the community may become. To define the elements is the first task for upon these definitions the whole order or **repetition** and **identity** in a community depends. The dynamics of contemporary life result from the **association** of people in small and large groups. It is necessary to establish a scale extending from the individual outward.
This scale is expressed plastically:
— In the repetition of elements i.e. the dwelling
— In the disposition of repeated elements in space to create new, composite elements.
Repetition provides the forms, and the scale of association provides the means of giving plastic identity to the divers activities of men. We accept repetition as an active and positive force in contemporary plastic expression.
John Voelcker

The ZONE project was the work of three students in their last year at the Architectural Association, London. This field of research was selected because it was believed to contain a sufficient diversity of function to enable the authors to arrive at certain general principles which could be applied in practice outside the school.
The ZONE is a tract of Land about 72 square miles in area — agricultural land to provide fresh food for a social group, large enough to experience the full diversity of contemporary life and yet sufficiently compact in space to be fully understood and governed by the people dwelling in it. Land form and the productive potential of the soil provided the terms of reference for the project. Existing settlements, and social fabric were ignored. Within the element of the Zone there are two ways of living, each distinct and identified through its function yet mutually dependent on each other for the full experience and expression of life.
One way of living is in the CITY — a concentration of 60,000 people whose productive activity is light machine industry, an activity not dependent on close physical proximity to the soil.
The choice of site for the City was influenced by two factors — the avoidance of wasteful occupation of good farming land and the necessity for a clear and definite land form. A small valley was selected half a mile in length running from North to South. The crests of the valley sides are nowhere further than ten minutes walk from the valley centre and the greatest height of any crest is 120 feet above the level of the stream in the valley bottom. In the centre of this area the whole land form is deflected sharply North-East for a short distance before regaining its original sense. At the point of this deflection there is a large natural amphitheatre penetrating the western flank of the valley and looking down the valley in a South-South-Easterly direction.
The other way of living is on the FARMLAND — working the soil and rearing animals, an activity which necessitates close proximity of the individual with the soil.
Within each of these ways of life a scale of Social Association is developed originating with the individual contained in and indentified by his dwelling, extending through an ordered differentiation of function, to the total element of the Zone — a community of 72,000 people.
The farmland — in which 12,000 people dwell, is composed of agricultural SECTORS (2,000 people), these Sectors contain a repetition of settlements (400 people). The settlements contain a repetition of Farming units (15 people) and settlement CENTRES (300 people).
The City, in which 60,000 people dwell is composed of QUARTERS (10,000 people), and a hierarchy of associations (1,000, 120, 30 people) living in the TOWERS. Each association, whether on the Land or in the City, is defined by an activity relevent to its magnitude. This activity, when expressed as a built volume, gives a sense of IDENTITY to the individuals contained within the association, gives form to the repetion of built elements and provides the opportunity for social exchange on every level of the community.
The scale of association extending from the Individual to the whole Zone provides the framework for the organization of services — water supply, heat, waste, etc., and communications — corridors, lifts, pedestrian routes, roads for mechanical access, elevated roads for rapid transport. Each has its place in the scale and the point where these intersect are significant. In the Land they are defined and located by the nature of the soil, and the population is dispersed. In the city, containing the large associations, a simple geometry controls their disposition.

Project for Kennemerland
by Van den Broek and Bakema
page 28

In North Kennemerland it is still possible today to distinguish villages from towns. One may still see how polders border on dunes in the far distance.
If, during the next thirty-five years, two hundred thousand more people will be housed in shis area in accordance with the currently accepted methods of parcelling out, towns and villages will merge into each other.
To a large extent space here will be measured out in square yards in order to make tenement flats in accordance with the Housing Act premium scheme and standard ground-plans.
It seems to be unavoidable that in 40 per cent of our post-war housing production Dutchmen in tenement flats are disindividualized on standard ground-plans behind curtain-walled house-fronts.
Instead of the prefabricated interchangeable parts which we promised each other during study conferences and which were to give more possibilities of variation than brick, we now import building systems in order to make complete homes that less differentiation of living space than ever before.
Democracy means, among other things, the acknowledgement of the fact that every human being is entitled to a roof, clothes and food, but this constitutes only a very small part of the great right of every human being to the choice of his own form of life.
The use of machinery can only be meant to enlarge the range of possibilities, not to deminish it. To enable man to live more freely than his primitive forbear, instead of being more restricted.
The character of our towns will, to a large extent, be determined by the houses meant for the smallest income group.
In the historic centres, beauty is mainly determined by buildings that belonged to the highest income group of the period. The housing of the other people was so poor in every respect that hardly any of it has lasted till the present day.
Fortunately this cannot be said of contemporary building. Nowadays everybody is entitled to a decent home, but we do have to be aware of the fact that being human distinguishes us from all other forms of life by its quality of being able to be conscious of things and to identify ourselves with total life emotionally and intellectually.
It is characteristic of our day that we talk of everybody's right to a personal way of life but that, at the same time, we, in this period of prosperity, build houses that diminish the possibilities of realizing this personal way of life as far as space is concerned. This may be connected with the growing distrust in our society of the non-conformists.
In committee reports only that part of life that can be talked and written about, can be mentioned and this part is standardized in behalf of the production of our habitat.
But that is precisely the part of his life that man holds highest. (8 + Opbouw 1941 page 106 and 1942 page 125).
And that is what democracy ought to reckon with. Man ought to be able to give form to this when determining his housing accommodation.
Man has always known the urge to try to comprehend the strange coherence by which all is and originates. If this urge is not guided by respect our life will be incomplete and at the moment we do not succeed any longer in building with consideration for space as it is in Holland. **Instead of making space inhabitable we devour it.**
The idea of the repeatable horizontal living-unit (1949) is an attempt at making diversity of forms of living a direct experience in the daily surroundings of every human being, with acceptance of a mechanized method of building.
In the case of the repeatable dwelling-unit on a large scale (1956) daily experience of outdoor space as seen from differentiatedly formed interior and exterior rooms has been added to this.
In 1952 highly differentiated domestic buildings on a large scale were originally held in mind here. They were built with the help of new techniques for arterial roads for mechanized traffic. In these large blocs people will strongly become aware of the horizon.
Transitional forms of these great structures would be used in rural residential areas where most people were to have a direct contact with the soil. The inhabitants of the latter area would be able to have more freedom in forming their space according to their personal needs than the inhabitants of the big structures.
Later on, these thoughts have been reduced by a working-team of the group 'Opbouw'' to horizontal dwelling-units, composed of current types of houses and the report North Kennemerland has been based on this.
The periodical 'Bouw' published the report completely, while lately in Forum the characteristics of large repeatable dwelling-units have been summarized convincingly by Aldo van Eyck.
Later working-out of these plans by our office according to added data and some personal experiences during a recent three months' working-period in St. Louis and New-Mexico give rise to the following thoughts: During the coming period machines will be used even more intensively in the production process than hitherto and everywhere from universities down to the periodical life one hears the question 'What to do with leisure time?' It is possible that in the end a kind of interest in the how and why of the push-button system in the automated factories will grow, the same kind of interest we now find in military service. So far the grade of being interested has mainly been determined by the difference in wages. More and more this kind of work will comprise a process producing impersonal objects. This productive process will satisfy common human needs and, if we are correctly infomed, will take less and less time.
Next to this, however, man will always feel the need of hand-made objects. It does not matter whether this concerns his house, clothes or food. In America I often met people who possess shining cars and mechanized kitchens and who try more and more to counter-balance these things by barbecues, hand-woven textiles and by building walls to their houses using their own hands.
Production by machinery involves more planning, public management and control, as is also the case with the Postal Services and the railway system. Personal labour in order to obtain personal objects always demands personal freedom.
Democracy means that everybody, according to character and capabilities, participates in push-button work as well as in personal work.
Democracy rules out that personal work is the privilege of a forever determined group and that push-button work is left to the others.
Democracy today is especially significant if it is subservient to the development of an open society.
It seems that in our society a publicly directed economy of push-button production is in development. This, however, has to find its esential balance in a personally justified economy of hand-work production. (8 + Opbouw 1942 page 104).
On the one hand this thought is accounted for by the fact that even in America it was apparently no longer possible to produce a spaceship by private enterprise while on the other hand hand-woven textiles can never have anything to do with automation and public management.
In this way the large blocs and part of the intermediate forms of the dwelling-units could be built by push-button economy.
Publicly produced and managed, their situation determined by town-planning zoning.
Rural building and another part of the intermediate forms built and managed personally, their situation determined by architects. The large buildings in the wide public areas near the arterial roads, the individual houses freely formed with private gardens and foot-paths.
If necessary each dwelling unit of a different form.
In the Pueblo cities of Taos in New-Mexico with their adobe walls I saw that free forms only become significant if made and maintained by the inhabitants themselves. Who would have thought that, so soon after the appearance of the seventh issue of Forum, I would walk through its last page? If, however, these forms were to be designed previously by an architect without contacting their future inhabitants, the latter would, in my opinion, have less freedom than is still allowed by the present-day Housing Act.
The Indians of Taos have never heard of bathrooms and not every member of the family has his or her own bed. It is incomprehensible why the use of them should have to get lost in the variety and coherence that is at the moment still built with adobe walls and terraces: Is it perhaps because we do not give each other freedom to tell in space about the otherwise unspeakable? How, for instance, would a student, with the help of the accompanying plan, nowadays be able to tell his teacher about the beauty of the Pueblo city? In Africa the population, who still uses the same free forms in building as the inhabitants of Taos, is carrying on a life-and-death struggle in order to obtain its share in the world supply of the prefabricated habitat with houses, cars and refrigerators.
Would it not be the task of the West again to subject the machine in due time to that which is most human, namely being conscious of the strange coherence by which all is and originates?
Could not the architect, through his work, begin by activating human feeling for that coherence and more especially for that part of it which by nature is entrusted to him, namely space.
Then a room in Kennemerland might be more of an intensified piece of outdoor space rather than a 'house of detention', either open or otherwise.
Bakema

Maandblad voor architectuur en gebonden kunsten, opgericht door het Genootschap „Architectura et Amicitia" in samenwerking met de Koninklijke Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A. - Orgaan van het genootschap A. et A.

Vijftiende jaargang No 1 1960

Redactie

D. C. Apon
J. B. Bakema
G. Boon
Aldo van Eyck
Joop Hardy
Herman Hertzberger
Jurriaan Schrofer, typografische vormgeving

Redactie-secretariaat: Academie van Bouwkunst, Waterlooplein 67, Amsterdam

„FORUM" verschijnt met 12 nummers per jaar

Abonnementsprijs / 30.— per jaar, franco per post bij vooruitbetaling te voldoen
(Voor buitenland / 35.—)
Prijs van dit nummer / 3.50

Voor abonnementen en advertenties wende men zich tot de uitgever

Uitgeverij G. VAN SAANE, „Lectura Architectonica", Zeverijnstraat 4, Postbus 507, Hilversum,
Telefoon (02950) 1 30 51 (Drukkerij & Uitgeverij v/h C. de Boer Jr. N.V.)
Afdeling boekhandel: Keizersgracht 546, Amsterdam-C., telefoon (020) 3 61 88
Postgiro 681.31 (ten name der uitgeverij)

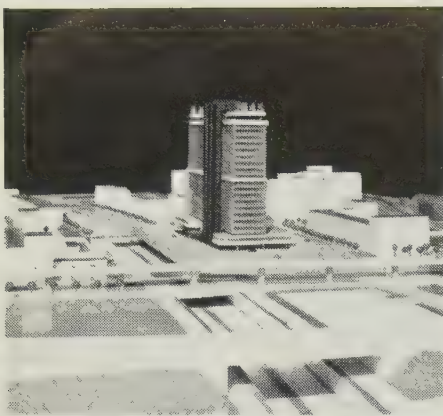
FORUM

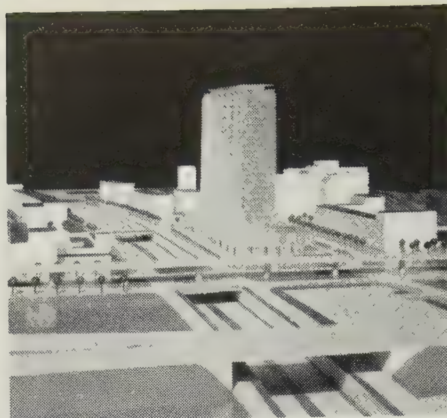
De Forum-nummers, samengesteld door de huidige redactie, brachten een rangschikking van woorden en beelden appelerend aan in Nederland veronachtzaamde betrekkingen tussen vaak in sleur gebruikte dingen.
Doorbreken van sleur en routine zal alleen mogelijk zijn indien zij die de noodzaak daartoe voelen elkaar leren kennen.
Het werk van de redactie heeft onder andere tot doel Forum te maken tot hùn ontmoetingsplaats. Zij kunnen architecten zijn, maar het onbehagen over de zich aan ons voltrekkende omgeving kan aanwezig zijn bij allen die hun aanraking met volledig leven bedreigd zien.
Wij zoeken contact met hen en willen hun woorden of beelden publiceren indien daarmee verduidelijkt kan worden hoe gevoel voor het totale leven vorm kan krijgen met mensenwerk.
De keuze van werk in het vorige 5-projectennummer was bedoeld als stimulans in bovengenoemde zin.
Wij zoeken naar meer en duidelijker voorbeelden opdat we woorden en foto's kunnen vermijden welke nu gebruikt zijn als die onder 45 op bladzijde 312 en 313.
Respect namelijk voor een grachtenwand mag niet gekocht worden met een schijngevel voor een mansarde kap. De zwierige onwaarheid van de houten voorschoot ernaast is door z'n schoonheid toch nog meer in overeenstemming met onze bedoelingen dan die van de houterige stenen Dorsman.
Dat in 46 en 47 geen spel met ramen bedoeld is maar van muurvlak is niet duidelijk geworden in het resultaat. Het platte woonhuisje van Piet Smit heeft gelukkig wel een dak en de tekeningen van Volendam zijn door hun zwarte kozijnen meer als illustraties uitgevallen dan als door de redactie bedoelde illuminaties.
Om ons werk goed te doen, vragen wij dus aanwijzingen van lezers over werk dat blijk geeft van ontvankelijkheid voor veelzijdigheid en samenhang.
Wij zullen dit werk dan gebruiken om het blad van Architectura et Amicitia te ontwikkelen tot hun Forum.

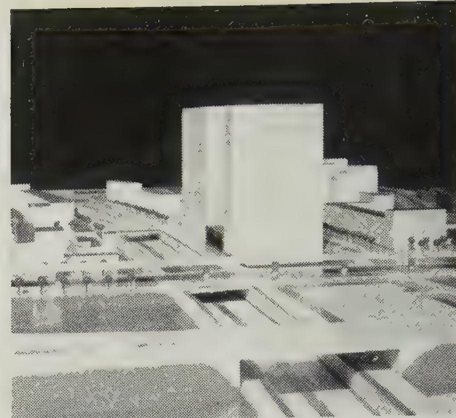
Redactie

Documentatie meervoudige opdracht voorlopig ontwerp Hoofdkantoorgebouw 'De Nederlanden van 1845' den Haag Forum 10-11

Bij het bestuderen van de vijf projecten uit Forum 10-11 drong zich in het begin de vraag op:
Hoe kan een man die huizen en steden wil bouwen dit doen vanuit 'distantie'-'afstand'-'reserve'?
Wezenlijk voor zijn opgave is de betrekking van mens tot mens.
In de inleiding, programma en toelichting lezen we vele belangrijke desiderata
Hoogbouw-architectuur-ontwikkeling
geld beheren
zetel
administratiegebouw
grootste verzekeringsconcern
flexibiliteit
daglicht
normalisatie
schoonmaakpersoneel
directie-auto's
moduul
maatschappij-embleem
representatief
en — gelukkig — moet het gebouw **tevens** een eigen tehuis zijn van menselijke afmetingen.
Bij dergelijke meervoudige opdrachten kan de architect in motivering en ontwerp tonen wat hij aan verbeeldingskracht heeft aangewend, omdat hij naast het gegeven programma geen direct kontakt heeft met de mens die dit gebouw zal gaan bewonen. Dat betekent dat hij zichzelf zal moeten afvragen wat deze mens nodig heeft wanneer hij woont en werkt in dit gebouw. Voor zover deze gedachte toeliet heb ik zo de projecten gezien.
Een enkele opmerking over het programma wil ik plaatsen, omdat ik geloof dat dit van belang is geweest voor de wijze waarop de opdrachten zijn vervuld.
Naar mijn idee zijn zoveel technische details als eis gesteld, dat het voor de ontwerpers bijna onmogelijk moet zijn geweest om in deze korte tijd te kunnen ontkomen aan routine-estetiek, zonder nog in te gaan op het feit of het dan technisch, economisch en sociaal wel noodzakelijk is voor een verzekeringsconcern een dergelijk hoog gebouw te laten ontwerpen. Bijna alle motiveringen hebben deze technische problemen als uitgangspunt. Daarmee is natuurlijk niet te zeggen, dat de ontwerpers zich niet bewust zijn geweest van de eigen plaats die de mens moet krijgen in een dergelijke omgeving — het is ook haast ondenkbaar, dat architecten zelfs bij de simpelste opzet van schemalijnen dit niet als uitgangspunt hebben te nemen.
Toch is de toelichting van Prof. Wegener Sleeswijk het meest duidelijk gericht op de mens die gestalte bepaalt van het probleem, zonder de algemeenheid van de betekenis van deze gestalte uit het oog te verliezen.
Bij het zien van de verschillende tekeningen — de mededelingen over de gedachte — ligt dit telkens weer anders.
Het zou te veel gevraagd zijn om een totale waardering over elk plan te schrijven en het is daarom, dat ik mij heb beperkt tot het zoeken naar deze soort mededelingen.

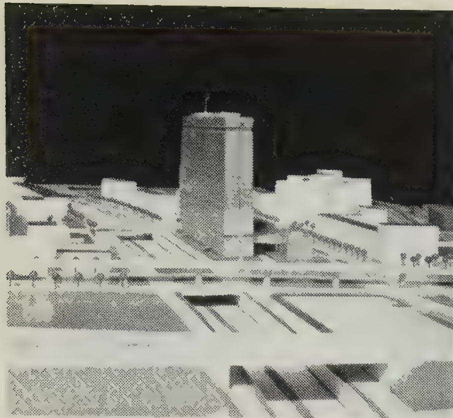

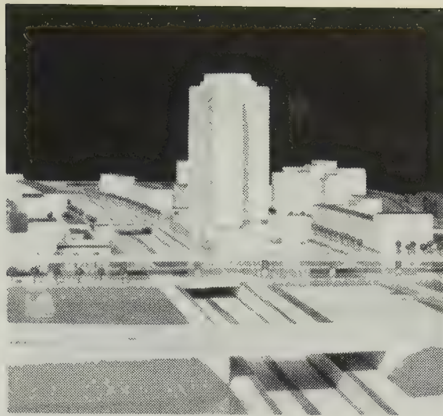

De Architecten Van den Broek en Bakema laten zien hoe belangrijk het is zich bij een dergelijke opgave te realiseren waar mensen vandaan komen, hoe ze het gebouw benaderen, ingaan en er ook weer eens uitgaan, of er zo maar langs lopen.
Dat moet de bepalende factor zijn geweest voor de mooie plastische geleding van alle samenkomende bewegingen bij dit gebouw. Voetgangers, busreizigers, fietsers, auto's — alles kreeg een eigen maat en manier van bewegen, waarvan de ingangen van de voetgangers — vooral die van de hoofdentree wel het meest interessant zijn geworden.
Wat opvalt is de duidelijke 'bepaling' van de ingangen aan de oostelijke kant, terwijl voor de bezoekers, maar ook voor wie er voorbij wandelt of rijdt de 'einden' van dit gebouw op eigen niveau duidelijk houvast krijgen door de uitgestoken kantoorlaag op de Z.W.-hoek en de woningen op de N.O.-hoek.
En de gebruiker: de plaats van de liften, het gebeuren van erin gaan en er toch nog buiten zijn (jammer van de cabines op de 8e verdieping) de trappen (alleen de trap naar de secundaire entree is nog niet mooi geplaatst), de verbindingsgang tussen woningen en gebouw.
Op de kantoorlagen lijkt het storend, dat de kolommen te veel zijn geplaatst vanwege een technisch probleem (constructie en vliesgevel) — ergens in de toelichting staat iets over een vensterbankplaat die kan dienen voor het neerleggen en plaatsen van allerlei dingen die je nodig hebt om bij intensief werken een eigen plaats te hebben. En dan uiteindelijk de opzet van lunchverdieping en dakterras.
Dit zijn wel de belangrijkste criteria, naast allerlei interessante details om de onopgeloste punten hier achterwege te laten.

Het plan van Architect Maaskant heeft de tendens om door simpele abstracte lijnen de overdonderende gedaante van een dergelijk gebouw in beheersing te houden ten opzichte van de gegeven situatie.
Daarmee is de mens die het gebruikt soms geheel achteruitgedrongen om der wille van een grootse prestatie.
De enorme maat die het gebouw heeft gekregen dankt het tevens aan de greep die is gedaan naar de overkluizing van de verkeersgleuf.
Daardoor is de belangrijkste ingang naar deze kant geschoven, die natuurlijk alleen zijn volle waarde behoudt, wanneer deze overkluizing wordt gerealiseerd.
Dit is dan essentieel, waaruit voortvloeit de grote maat van de entree: men zou zeggen, dat deze ingangen in de moderne gedachte niet meer zijn ontworpen voor de wat ouderwetse voetganger.
De entreehal zelf is evenals de gehele verkeersorganisatie weinig gecompliceerd en biedt geen enkel probleem van: waar moet ik nu heen? Waar hier geen moeilijkheden ontstaan met vliesgevels geloof ik toch dat men op de 18e verdieping eigenlijk van nature meer steun verwacht in ruimtelijke zin, dan op de 7e verdieping, in tegenstelling tot de logische oplossing van het zwaarder worden van de kolommen naar beneden.
Typisch is dat ik hier lees, dat er geen vensterbanken komen, omdat daar toch allemaal rommel op wordt geplaatst.
Bij de totaalopzet valt eigenlijk alleen op te merken dat het logisch is dat de ontwerper de trapschachten op deze plaats koos en de woningen op vloer 25, maar dat het toch jammer is dat de voordelen hiervan gekozen zijn boven de voor de kantoorverdiepingen zelf interessanter mogelijkheid van het gesuggereerde schema 2 en voor een woning is het toch veel beter om een directe ingang aan de straat te hebben, dan via een tocht door het hoofdgebouw.
De opzet van dakterrassen en parkeerplaatsen passen logisch in het schema. Wanneer ik het programma goed bestudeerd heb, geloof ik dat dit het meest praktische gebouw is, wat op basis van deze eisen had kunnen worden ontworpen, maar ook dat ik dit gebouw om derwille van menselijke en daarom architectonische motieven niet graag zou ingaan om er te werken.

De motivering van de architecten Oyevaar, Stolle en van Gool is in de gedachtegang die zij hebben gevolgd in het ontwerp wel juist. Naar mijn idee echter begaan zij de fout, dat het beslist niet algemeen is te stellen, dat een gebouw een kolossaal volume krijgt door de afmeting alleen en als zodanig stedebouwkundig geïsoleerd zou komen te staan. Goed, zij hebben dit gedaan en daarbij behoort dan de gestalte die dit gebouw heeft gekregen.
Maar deze gestalte is er een geworden van iemand, die er buiten wenst te staan. Dat dit van het plan in zijn details niet gezegd kan worden moet hierop direct volgen: de manier om bij deze opzet te getuigen hoe eenvoudig alle organisatorische problemen kunnen worden opgelost door een naar beneden dalende keldervloer en daardoor gebruik te maken van een naar boven hellende vloer bij de entree is grandioos.
Zo ook het binnenplein en de plaatsing van de woningen.
De centrale hal zelf is niet in proportie tot het voorplein, de ingangen van de beide delen van het hoofdgebouw zijn niet vergelijkbaar met de manier waarop het benaderen van deze gebouwen is opgelost.
Er spreekt uit dit plan een buitengewone vakbeheersing (het métier), maar weinig geloof in de mens die het moet gebruiken. Gezien vanuit een algemeen estetische visie is het niet verwonderlijk dat de commissie van advies dit plan als het beste aanwijst.

Architect Romke de Vries heeft naast een studie van een hoog gebouw op deze situatie blijk gegeven volledig op de hoogte te zijn met de typisch menselijke omstandigheden van deze situatie en gebruik willen maken van de daardoor ontstane mogelijkheden aan de kant van de Adelheidstraat.

Het hoofdgebouw kwam toen volledig aan de Utrechtse Baan te staan. Jammer is, dat deze mogelijkheden geen gestalte hebben gekregen in het totaalbeeld van het plan, want nu lijkt het alsof dit is opgeofferd aan een uitermate zorgvuldige studie die in de gedachte technisch perfect is en in het uiteindelijke resultaat rommelig.

Want de luifels bij de toegangen aan de Utrechtse Baan zullen wel niet gemaakt zijn om de alzijdige bereikbaarheid ook nog gestalte te geven.

Het gebouw heeft nu meerdere kanten gekregen, terwijl het brede ruimtelijke spel bij de entreekant niet wordt voortgezet in het gebouw zelf.

De 2e entree is zelfs niet mooi geplaatst. Ook de kantoorverdiepingen hebben daarvan te lijden.

Het programma is zorgvuldig juist verwerkt, maar daarmee is nog niet meer dan een schema ontstaan en schema's zijn niet in alle gevallen al architectuur.

Zoals in het begin is opgemerkt over de motivering van het plan van Prof. Wegener Sleeswijk is getracht om gestalte te geven aan het probleem als totaal. Het knappe in de opzet daarbij is, dat het heeft geleid tot centraal gegroepeerd verticaal transport (het gaan in één gebouw) dat jammer genoeg wat te nuchter en zakelijk aangekleed met een element wat hier niet thuishoort (de luifel) op de begane grond begint. Men stelt dat de gecompliceerde vorm (is die werkelijk gecompliceerd?) niet te verdragen is op dit terrein; toch is hier maar even geprobeerd een antwoord te geven op de vraag naar alzijdige duidelijkheid.

Wanneer bijvoorbeeld de gehele onderbouw op dezelfde plastische wijze was behandeld als het parkeerniveau, was aan het bezwaar dat de entree heeft tegemoet gekomen.

Het hoofdgebouw wordt in de ruimtebepalende constructiedelen immers genoeg kenbaar door de kolom-stelling.

De vorm die de ruimten zullen krijgen op de verdiepingen hebben misschien wel praktische bezwaren door een beperkte flexibiliteit, aan de andere kant ontstaat een gebouw waarin men op elke plaats het totaal herkent.

Misschien is het grootste bezwaar wel van estetische aard door de gebogen grondvormen op een te kleine maat, maar dat is tenslotte een detail, wanneer men daarmee beslist geen afbreuk doet aan de opzet, omdat dit gebouw is ontstaan uit de gedachte van benadering, het in- en uitgaan, er zijn en er werken.

Daarom geloof ik toch dat het jammer is, dat bij dergelijke meervoudige opdrachten een adviescommissie niet verder schijnt te kunnen gaan dan een algemeen uitgangspunt. Wanneer men zo achteraf zonder reserve deze plannen mag nagaan komt men tot de ontdekking welk een belangrijk werk eigenlijk is gebeurd, door juist deze vijf bureaus een ontwerp te laten maken; want we hebben hier materiaal ter vergelijking dat ons toont waar we in deze tijd toe in staat zijn en misschien zelfs wel waar het schort in deze tijd.

Maatgeven aan een ruimtebeheersend groot element:

door een visie waar de mens de hand legt op alle plastische mogelijkheden en die gewetensvol beheerst door elk element door zijn verbeelding plaats te geven om er de ander te ontmoeten.

Waar de mens bewust zijn grootsheid demonstreert in een monument — ook voor zichzelf — zoals hij nu denkt, dat het altijd moet zijn gebeurd.

Waar de mens verbijsterd is van eigen ruimtelijk kunnen — zich niet blootgevend, tracht te ontkomen aan de gevolgen en ze vaak nog erger maakt.

Waar de mens ploetert om de onzekerheid waarin hij verstrikt, wanneer hij comfort met onkunde verwart.

Waar de mens zich bewust is van de verantwoording die op hem rust, wanneer hij een lijn plaatst, die straks zal worden tot een gebouwd element.

En tenslotte mag worden opgemerkt, dat er opdrachtgevers zijn, die het belang van de architectuur voor onze manier van samenleven erkennen en niet zonder meer overgaan tot het laten ontwerpen van de benodigde kantoorruimte en daarbij tevens de jongere generatie de kans bieden een belangrijk gebouw te realiseeren.

D. C. Apon

Stad . . . . detail 2

Huis . . . . detail 2

Zal autorijden mogelijk blijven in Nederland?

■ Het antwoord op die vraag hangt af van het tempo waarin autowegen worden gebouwd. In 1958 waren er in ons land 850.000 bromfietsen, 190.000 motorrijwielen en scooters en 410.000 personenauto's. Voor 1970 schatten deskundigen deze aantallen op respectievelijk 1.900.000, 300.000 en 785.000. Maar er zijn ook schattingen (deskundige!) die voor 1970 het aantal personenauto's op 1.500.000 voorspellen.

■ De schattingen mogen uiteenlopen, één ding staat vast: de groei van het verkeer zal enorm zijn en alleen aanleg in enorm tempo van autosnelwegen kan een chaos afwenden. Voor een veilige autosnelweg gaat niets boven beton. Beton is sterk, stroef, licht van kleur. Voor wegen-beton is **Cemij** het aangewezen **cement.**

CEMIJ

■ **Cemij-cement:** goed voor het grootste miljoenenwerk, goed voor het kleinste huis.

Bauduin

En voor de beglazing,

bodden & dechy

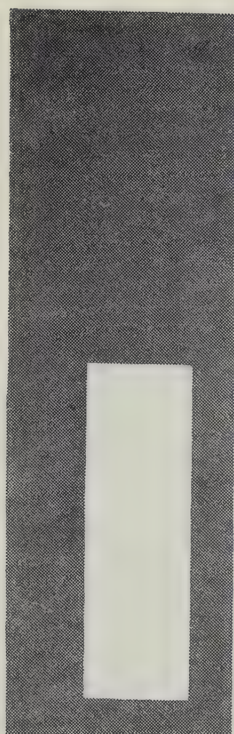
Univerbel

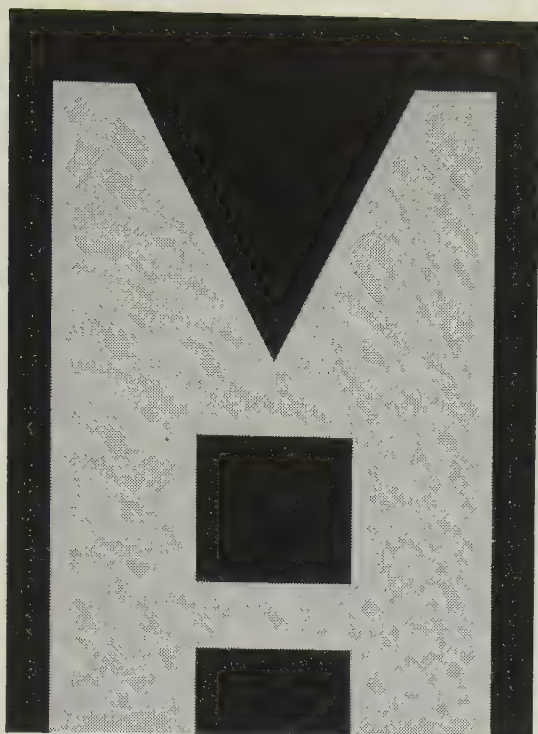
Door zijn vlakheid en zijn
volmaakte doorzichtigheid
is **Univerbel** het vensterglas
om ramen tot een bron
van **licht** en **leven** te maken.

De gevels die U ontwerpt
zullen lichter zijn,
de lokalen helderder
en het geheel zal fraaier worden.

Univerbel Union des Verreries Mécaniques Belges S. A.
29, Quai de Brabant, Charleroi - België

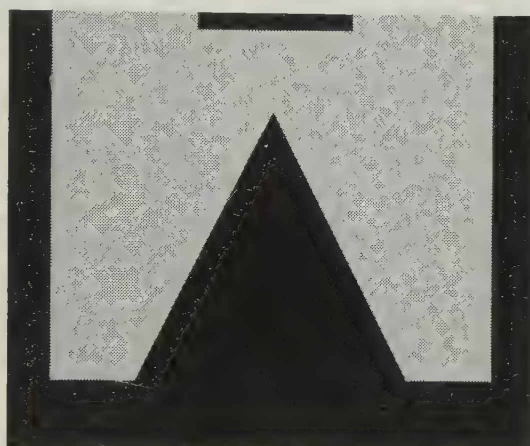
FIRMA MAURITS J. KALKER, SCHENKKADE, 209 - DEN HAAG

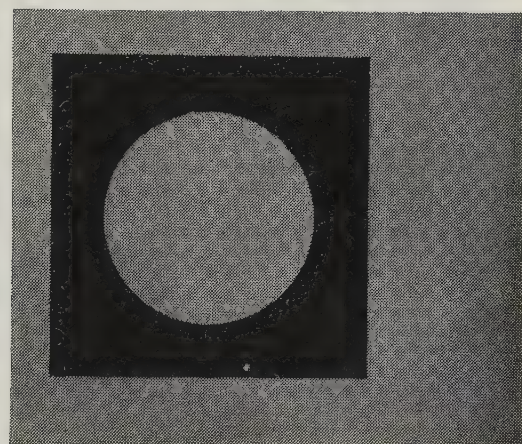

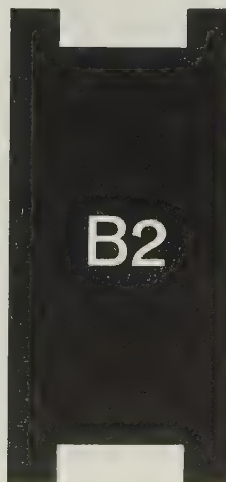

Bouwen met B2-blokken betekent besparing op arbeid, tijd en geld want 2 metselaars doen het werk van 7, met B2-blokken.
De zeer moderne fabrikage-methode en de laboratorium-kontrole garanderen U prompte levering, konstante kwaliteit en kant- en maat-vastheid.

bouwt met

blokken

emmerik

Bredero Beton • Utrecht • Telefoon 030 / 40241

KARBO

wand-convectoren

De KARBO brengt een nieuw verwarmingselement, te gebruiken in die gevallen, waar naast een grote warmteafgifte per strekkende meter, tevens een ruimtebesparing verkregen moet worden.

De KARBO-wandconvector is de oplossing. Bovendien heeft hij een zeer snelle aanwarming door de kleine waterinhoud, hetgeen vooral bij oliestookinstallaties van belang is.

KARBO-vakmanschap en degelijkheid, gebaseerd op een meer dan 45-jarige ervaring in het maken van staalplaatradiatoren, staan borg voor kwaliteit en afwerking.

Technische gegevens op aanvraag

PANEELRADIATOREN
LEDENRADIATOREN
ZIEKENHUISRADIATOREN
STRALINGSKAPPEN
WANDCONVECTOREN
BORDENWARMERS

BEREC

N.V. CONTINENTAL RADIATORENFABRIEK - BUSSUM

MELKSTRAAT 4 - TEL. (02959) 1 97 55*

Printed in Holland by Kampert en Helm N.V., Amsterdam